

MISCELLANEA

Aqualatensia / 16

*Recerques sobre
la comarca de l'Anoia*

Ajuntament d'Igualada

el centre d'estudis de l'Anoia

Igualada 2015

Miscellanea Aqualatensis. Recerques sobre la comarca de l'Anoia publica articles d'humanitats, ciències socials i ciències naturals sobre Igualada i la seva comarca. Va néixer el 1949 al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i es publica amb la doble intenció d'arribar a la població d'aquest àmbit territorial i a la comunitat científica interessada. Té una periodicitat biennal vinculada a la convocatòria del premi de recerca Jaume Caresmar.

Núm. 16. Any 2015

Directora:

Rosa M. Parés i Marimon

Consell de Redacció:

Xavier Barberà i Bota
Antoni Dalmau i Ribalta
Gemma Estrada i Planell
Angelina Farreras i Dalmau
Miquel Gutiérrez i Poch
Maria Rita Marimon i Llucià
Pere Pascual i Domènech
Josep Riba i Gabarró
Miquel Tèrmens i Graells
Francesc Valls-Junyent
Marta Vives i Sabaté

Consell Assessor:

Montserrat Duran i Pujol
Albert Garcia i Balaña (UPF)
Montserrat Llonch i Casanovas (UAB)
Julie Marfany (Durham University)
Josep Massot i Muntaner (IEC)
Francesc Nadal i Piqué (UB)
Laureà Pagarolas i Sabaté
(Collegi de Notaris de Catalunya)
Enric Sager i Hom (UG)
Eva Serra i Puig (UB)
Jaume Torras i Elias (UPF)

© Ajuntament d'Igualada i Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

© 2015, d'aquesta edició:

Ajuntament d'Igualada
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
C. Dr. Joan Mercader, s/n
08700 Igualada

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISSN: 0212-6346 (versió impresa)

ISSN: 2339-8051 (versió digital a www.raco.cat)

Dipòsit legal: B. 29415-2013

Imprès a Limpergraf - Mogoda, 29-31
Barberà del Vallès

Sumari

Pròleg.....	7
<i>per Josep Miserachs Nadal</i>	

Introducció.....	9
<i>per Rosa M. Parés i Marimon</i>	

XIII PREMI JAUME CARESMAR

El Centre Republicà d'Igualada i el republicanisme a l'Anoia, 1893-1936	13
<i>per Raimon Soler Becerro</i>	

ARTICLES

1. Els caròfits de les comarques centrals de Catalunya: nova proposta de biozonació	73
<i>per Josep Sanjuan, Xavier Barberà, Carles Martín-Closas, Elisenda Costa, Miguel Garcés</i>	
2. Del Conflent a la conca d'Òdena. La família del veguer Sal·la dins el marc de l'expansió del comtat d'Osona-Manresa al segle x	121
<i>per Jordi Gibert Rebull</i>	
3. La riquesa dels rectors odenencs a partir de les seves deixes testamentàries i dels inventaris post mortem (1640-1809).....	157
<i>per Xavier Jorba i Serra</i>	
4. La construcció de la carrera política de Celestí Mas i Abad (1845-1850).....	187
<i>per Oriol Luján</i>	

Sumari

5. Lliurepensadors igualadins (segles XIX-XX)	217
<i>per Antoni Dalmau i Ribalta</i>	
6. L'arquitectura de Cèsar Martinell i Brunet a la comarca de l'Anoia	239
<i>per Gemma Estrada i Planell</i>	
7. Els Hostalets de Pierola: una industrialització impossible? Ascens i reculada de la indústria manufacturera en un poble de vocació vitícola.	267
<i>per Laura Valls Ribas i Francesc Valls-Junyent</i>	
8. L'aqüífer Carme-Capellades i els nivells de la bassa capelladina (segles XVIII-XXI)	307
<i>per Josep Riba i Gabarró</i>	

Els Hostalets de Pierola: una industrialització impossible?

Ascens i reculada de la indústria manufacturera en un poble de vocació vitícola*

LAURA Valls Ribas

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI)

Francesc Valls-Junyent

Centre d'Estudis Antoni de Capmany. Universitat de Barcelona

Els Hostalets de Pierola: ¿una industrialización imposible? Ascenso y decadencia de la industria manufacturera en una población de vocación vitícola

RESUMEN

Cataluña fue uno de los pocos países del Mediterráneo que se sumó a la industrialización de los siglos XVIII y XIX y la comarca del Anoia también participó de dicha industrialización. El pueblo de Els Hostalets de Pierola, sin embargo, no se incorporó a este proceso, ya que durante esos dos siglos se especializó en el cultivo de la vid y la producción de vino. Es por este motivo que no poseyó ningún tipo de industria hasta 1920, cuando aparecieron en

Els Hostalets de Pierola: an Impossible Industrialization? Rise and Decline of the Manufacturing Industry in a Wine Producer Village

ABSTRACT

Catalonia was one of the few Mediterranean countries that joined the industrialization process during the eighteenth and nineteenth centuries and Anoia county participated in this process as well. The village of Els Hostalets de Pierola, however, did not join this process because during those two centuries, its economy specialized in growing vineyards and in wine production. For this reason, Els Hostalets does not own any industry until 1920,

* Aquest article forma part de la recerca que es desenvolupa dins el marc dels projectes finançats pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte HAR2012-38920-C02-02 i HAR2012-33298 i del Grup de Recerca Consolidat de la Generalitat de Catalunya 2014-SGR-1345.

el pueblo los dos primeros establecimientos fabriles. No es hasta finales de los 1950 que se empiezan a multiplicar las iniciativas industriales. Y durante los años sesenta y primeros setenta se intensificó la orientación fabril de la economía local. Pero este arranque industrial fue frenado súbitamente por la crisis de finales de los años setenta que hizo que cerraran casi todas las empresas industriales. Este breve episodio industrializador cambió la estructura ocupacional de Els Hostalets y sirvió para compensar el retroceso experimentado por la viticultura durante estos mismos años.

PALABRAS CLAVE: industria, fàbrica, viticultura, cambio estructural, crisis

when the first two factories were established. But it was at the end of the nineteen-fifties, when the number of industrial business began to rise steeply. During the sixties and early seventies this village intensified the industrial orientation of the local economy. But this start was suddenly stopped by the industrial crisis of the late seventies that forced almost all businesses to close. This brief industrialization episode changed the occupational structure of Els Hostalets and it offset the decline experienced by the viticulture and wine production during those years.

KEY WORDS: manufacture, factory, viticulture, structural change, crisis

Catalunya va ser dels pocs països de la conca de la Mediterrània que va imitar amb èxit el procés de la Revolució Industrial que s'esdevingué a la Gran Bretanya a cavall dels segles XVIII i XIX. La industrialització catalana destaca per la seva precocitat en relació amb altres regions de l'Europa continental i per la intensitat que va assolir, almenys en els seus estadis inicials.¹ Aquest procés enfonsa les seves arrels sobre un terreny ben adobat per les profundes transformacions experimentades per l'economia catalana en el seu conjunt de des finals del segle XVII i al llarg del segle XVIII, tal com va posar de manifest l'estudi pioner de P. Vilar i han subratllat molts altres autors posteriorment.²

1. J. NADAL, J. MALUQUER DE MOTES, C. SUDRIÀ i F. CABANA (dir.): *Història econòmica de la Catalunya contemporània. Segle XIX. La formació d'una societat industrial*, vol. I, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994; J. NADAL, J. M. BENAUL BERENGUER i C. SUDRIÀ TRIAY (dir.): *Atles de la industrialització de Catalunya: 1750-2010*, Barcelona, Vicens Vives, 2012; P. PASCUAL i C. SUDRIÀ: «Els catalans i l'economia», a J. ALBAREDA (dir.): *Catalunya, nació d'Europa. 1714-2014*, vol. II, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2013, p. 29-93.
2. P. VILAR: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964-1968; P. VILAR: «La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí», *Recerques*, 3 (1974), p. 7-22; J. TORRAS ELIAS: «L'economia catalana abans del 1800. Un esquema», a J. NADAL, J. MALUQUER DE MOTES, C. SUDRIÀ i F. CABANA (dir.): *Història econòmica de la Catalunya...*, op. cit., p. 13-38; J. FONTANA: *La fi de l'Antic Règim i la industrialització*, Barcelona, Edicions 62, 1988.

La comarca de l'Anoia va seguir d'una manera molt particular l'arrencada industrial catalana. Disposava d'una indústria llanera pròspera durant el segle XVIII i d'una manufactura paperera que assolí un gran dinamisme durant aquella centúria, juntament amb altres activitats manufactureres que també van experimentar processos de creixement, com ara la indústria adobera. Cap a finals del Set-cents, l'emergent indústria cotonera, protagonista principal de l'arrencada industrial catalana, també va arrelar amb força en aquesta comarca que semblava cridada a convertir-se en una de les àrees més industrialitzades del país. Però aquesta primerenca arrencada industrial, que s'intensificà durant les tres o quatre dècades posteriors a la finalització de l'ocupació napoleònica, es va veure finalment «frustrada», segons el terme encunyat ja fa anys per J. M. Torras i Ribé en un ben conegut estudi sobre el fenomen.³ La falta de recursos hidràulics, les dificultats per a accedir al carbó britànic d'importació per la tardana connexió ferroviària amb el litoral i la frustració de les expectatives creades al voltant dels lignits de Calaf van dificultar la mecanització del tèxtil cotoner i Igualada, juntament amb altres centres comarcals, es va veure sumida en una profunda crisi industrial de la qual no pogué sortir fins entrat el segle XX. En els primers anys del Nou-cents, l'Anoia i molt especialment la seva capital van reprendre amb força el procés d'industrialització; això sí, sobre unes bases molt diferents de les que havien fet possible l'arrencada del tombant dels segles XVIII i XIX. Malgrat la crisi industrial patida a mitjan segle XIX, Igualada i l'Anoia reafirmaven de nou la seva vocació industrial, de manera que durant el segle XX la indústria manufacturera continuaria essent un dels seus elements característics i distintius.⁴

De totes maneres, cal tenir present que no tota la comarca va seguir exactament la mateixa trajectòria. Així, els municipis de la part sud-oriental, ben propers al Penedès, durant els segles XVIII i XIX van restar al marge de la dinàmica industrialitzadora del sector central de l'Anoia i molt més concretament de la pròpia capital comarcal, la ciutat d'Igualada. En municipis com Piera, Pierola o Masquefa, les activitats manufactureroindustrials tingueren en el moment de l'arrencada industrial catalana un pes absolutament insignificant. La seva economia girava entorn d'una viticultura expan-

3. J. M. TORRAS I RIBÉ, «Trajectòria d'un procés d'industrialització frustrat», *Miscellanea Aqualatensia*, 2 (1974), p. 151.
4. P. PASCUAL *et al.*: *Fàbrica i treball a la Igualada de la primera meitat del segle XX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991; J. SOLÉ VILANOVA: *Visió econòmica de l'Anoia. Dinàmica industrial pròpia i estabilitat agrària*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1984.

siva que ocupava pràcticament tots els actius masculins (i, de manera estacional, també els femenins). En conseqüència, en aquests pobles, no sols la vinya anava pel camí de convertir-se en un monoconreu que ocupava pràcticament la totalitat de la superfície dels seus termes municipals, sinó que la viticultura també s'havia convertit en una monoactivitat.⁵

No fou fins entrat el segle xx que en aquestes poblacions del sector penedesenc de l'Anoia s'inicià un conat industrialitzador que es consolidaria durant l'època del *desarrollismo* franquista, però que patiria, i en bona mesura en seria víctima, la crisi industrial de finals dels anys de la dècada de 1970 i dels primers de la de 1980. És sobre aquest fenomen, sobre l'èfmera industrialització d'aquests municipis, que voldríem cridar l'atenció amb la publicació del present article. Ho volem fer a partir d'un estudi de cas: el del municipi dels Hostalets de Pierola (el nom oficial del qual, fins al 1987, va ser el de Pierola),⁶ població on les primeres empreses pròpiament manufactureres no es van instal·lar fins a la dècada de 1920. Els Hostalets va experimentar una autèntica «revolució industrial» entre el 1960 i el 1977 i després va restar sumit en un procés d'intensa desindustrialització que només va poder ser parcialment aturat per l'establiment d'un polígon industrial a finals dels anys vuitanta.

Hem dividit aquest article en cinc apartats i una conclusió. En el primer, ens centrarem a analitzar les grans línies de l'evolució de l'economia hostaletenca durant els segles XVIII i XIX amb l'objectiu d'explicar el retard del municipi a incorporar-se al corrent industrialitzador seguit per altres parts del país i per la resta de la comarca. En segon lloc, tractarem l'aparició de les primeres empreses pròpiament manufactureres als anys vint i de la frustració d'un projecte empresarial significatiu durant els anys trenta amb motiu de l'esclat de la Guerra Civil. El tercer apartat, el dediquem a la descripció del conat industrialitzador dels anys seixanta i intentarem cercar l'explicació del canvi estructural pel que fa a l'ocupació dels actius del municipi que va provocar. En el quart, tractarem els efectes i les conseqüències que va tenir als Hostalets de Pierola la crisi industrial dels primers anys del postfranquisme. Finalment, volem aprofitar per reflexionar al voltant de les relacions que s'establiren entre la decadència de la viticultura en el municipi dels Hostalets de Pierola i l'arrencada industrial durant el tercer quart del segle xx. Per fer aquest recorregut, disposem de la guia i del suport dels registres de la matrícula industrial que s'han conservat a l'Arxiu Municipal

5. F. VALLS-JUNYENT: *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior. L'Anoia, 1720-1860*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

6. J. MONTSERRAT: *Els meus records*, Els Hostalets de Pierola, Ajuntament dels Hostalets de Pierola, 2006, p. 15.

dels Hostalets de Pierola, la localització dels quals ha estat possible gràcies a la bona predisposició de l'arxivera, Montserrat Gascon.

I. ELS HOSTALETS DE PIEROLA AL SEGLE DE LA INDUSTRIALITZACIÓ: UNA FÀBRICA DE VI

Durant el segle XIX, els Hostalets de Pierola va restar completament al marge dels progressos que les activitats manufactureroindustrials van fer en el conjunt de Catalunya i en alguns municipis propers de la mateixa comarca de l'Anoia o en comarques veïnes com el Baix Llobregat.⁷ L'evolució de l'economia hostaletenca durant el segle en què la industrialització va arrelar amb força al nostre país va estar molt escorada cap a la producció massiva de vi, circumstància que converteix la trajectòria d'aquest poble en força semblant a la d'altres municipis de l'àrea del Penedès, on la decidida orientació cap a la viticultura en aquesta mateixa època va obligar les activitats industrials a replegar-se cap a determinades zones que, per diverses raons, tenien elements que dotaven la indústria d'algun avantatge comparatiu.⁸

En la descripció del municipi que es fa al ben conegut *Diccionario geográfico* de Pascual Madoz, a l'entrada corresponent a Pierola, no s'esmenta cap tipus d'activitat industrial i es limita a assenyalar que es produeixen «granos con escasez» i «mucho vino de buena calidad».⁹ A la *Guía fabril e industrial* de Giménez Guted de 1861, ni tan sols s'hi esmenta el municipi de Pierola.¹⁰ La situació pel que fa a la inexistència d'activitats

7. Poblacions veïnes i properes com Esparreguera i Olesa de Montserrat no sols tenien una llarga tradició manufacturera, sinó que, a més, en el cas d'Esparreguera, durant el segle XIX va arribar-s'hi a instal·lar una de les fàbriques cotoneres més grans d'Espanya. Vegeu J. M. COBOS: *Pagesos, paraires i teixidors al Llobregat montserratí*, Olesa de Montserrat i Barcelona, Ajuntament d'Olesa de Montserrat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006; G. DOREL-FERRÉ: *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
8. Ens referim, per exemple, al desenvolupament de la indústria paperera als municipis a cavall entre el Penedès i l'Anoia del districte paperer de Capellades - Sant Pere de Riudebitlles - Gelida (M. GUTIÉRREZ: *Full a full. La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): Continuitat i modernitat*, Igualada i Barcelona: Ajuntament d'Igualada i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999).
9. Hem consultat l'edició següent: P. MADDOZ: *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar»*, Barcelona, Curial, 1985, 2 v.
10. F. GIMÉNEZ Y GUTED: *Guía fabril e industrial de España*, Barcelona, Librería del Plus Ultra, 1862.

manufactureroindustrials als Hostalets de Pierola és tan extrema que en aquestes guies de mitjan segle XIX no hi trobem ni la presència d'una activitat que solia ser força habitual en municipis d'accentuada vocació vitivinícola com era la de la fabricació d'alcohol vínic a través de la destil·lació.¹¹

Potser la prova més contundent de la inexistència d'indústria manufacturera en aquesta població, la tenim en el repertori d'activitats consignades en les matrícules industrials. Aquests documents, els confeccionava anualment l'Ajuntament per tal de procedir al repartiment del subsidi industrial i de comerç, un impost creat arran de la reforma tributària de 1845 i en què consten tots aquells qui desenvolupaven alguna activitat de tipus mercantil o industrial.¹² En el cas del municipi de Pierola, la més antiga d'aquestes llistes que s'ha conservat a l'Arxiu Municipal data del 1871. Al quadre 1 oferim la comparació dels contribuents d'aquell any amb els corresponents a la matrícula de 1917.

Quadre 1. Activitats registrades a la matrícula industrial els anys 1871 i 1917

Oficis	Nombre de contribuents	
	1871	1917
Carreter	2	0
Prensa d'oli	2	0
Espardenyer	1	1
Venda de draps	0	1
Fonda	1	0
Carnisseria	0	1
Forn de pa	1	1
Comestibles	0	2
Taverna (venda d'aiguardent i vi)	1	2
Venda de queviures	0	2
Fuster	2	1
Ferrer	1	1

Font: Arxiu Municipal dels Hostalets de Pierola (AMHP), Matrícula industrial, reg. 59. Repartiments de la contribució industrial i de comerç dels anys corresponents.

11. Així, per exemple, als municipis veïns de Masquefa i Piera es constata l'existència de «fáb. de aguardiente». A més, en el cas de Piera també es diu que hi havia fabricació d'«encajes, Hilados y Tejidos de algodón y alfarería». P. MADDOZ: *Artículos sobre el Principat...*, *op. cit.*, vol. II, p. 128 i 212.
12. F. ESTAPÉ: *La reforma tributaria de 1845*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1971; F. COMÍN COMÍN i R. VALLEJO POUSADA: *Alejandro Mon y Menéndez (1801-1882). Pensamiento y reforma de la Hacienda*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 2002.

En conjunt, podem comprovar que la tipologia d'activitats recollides en les llistes de tots dos anys no varia gaire, com tampoc no ho fa el nombre total de contribuents (onze i dotze, respectivament). Es tracta d'activitats relacionades amb el comerç a la menuda de productes de primera necessitat juntament amb professions que podríem considerar auxiliars de la construcció (ferrers i fusters). Com a activitat estrictament manufacturera només apareix la mòlta d'olives per a la producció d'oli en el primer dels dos anys presos en consideració, que, a més, només tenia un caràcter temporal corresponent als mesos d'hivern en què es feia la collita.

Som, per tant, davant d'un cas que podríem considerar extrem pel que fa a la inexistència d'activitats industrials, fenomen que sens dubte cal relacionar amb la decidida orientació vitivinícola adoptada per aquest municipi des de mitjan segle XVIII i en la qual persistirà fins ben avançat el XX.¹³ És aquesta especialització vitivinícola el que va determinar l'evolució de l'economia del municipi i el que va marcar els ritmes del creixement del seu principal nucli de població, els Hostalets. Reduït a un grapat de cases construïdes a redós d'un hostel situat a la cruïlla del camí romeu i ramader de Vilafranca del Penedès a Montserrat i de la drecera del coll del Bosc de la carretera principal que anava de Barcelona a l'interior d'Espanya passant per Igualada, aquest nucli de població va començar a agafar entitat a mesura que les terres ermes i boscoses del voltant s'anaven convertint en vinyes a través de la cessió per part dels seus propietaris sota contractes de rabassa morta a uns esforçats pagesos que s'encarregaven de fer-les productives plantant-hi vinya. Aquests pagesos viticultors, coneguts amb el nom de rabassaires, van ser els impulsors del creixement urbanístic del nucli dels

13. Sobre la relació excloent entre la viticultura i la indústria, vegeu el plantejament de J. TORRAS ELIAS: «Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en el siglo XVIII», *Revista de Historia Económica*, 3 (1984), p. 113-127. Una visió alternativa a L. FERRER ALÓS: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 315-320. Per al segle XX, Jordi Pomés constata que l'àrea d'implantació de la Unió de Rabassaires que tenia uns nivells molt alts d'especialització vitícola es corresponia amb «una de les zones més industrialitzades, urbanitzades i econòmicament més avançades de la Catalunya i l'Espanya dels anys vint». Segons Pomés, els municipis de la Catalunya rabassaire, «el primer terç d'aquesta centúria [...] visqueren un preuat equilibri econòmic entre els sectors primari i secundari com mai no havien viscut en la seva història» (J. POMÉS: *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 55). Pel que fa als Hostalets, el que podem dir és que en aquesta mateixa època, amb l'aparició de les primeres fàbriques, només va començar a trencar-se la dependència de la monoactivitat vitícola.

Hostalets a partir de la construcció de cases entre mitgeres arrengrerades al peu dels dos camins esmentats. Aquestes cases presentaven una especificitat ben remarcable: la d'estar dotades d'un ampli celler per a emmagatzemar la voluminosa collita de vi que es feia a les vinyes referides.¹⁴

La intensitat i els ritmes d'aquest procés d'especialització en la vitivicultura del municipi de Pierola i, molt especialment, del que ràpidament es convertí en la seva principal entitat de població queden reflectits en les dades del quadre 2, a partir de les quals s'ha dibuixat el gràfic 1.

Quadre 2. Evolució de l'estructura de conreus al municipi de Pierola, segles XVIII-XX (en hectàrees)

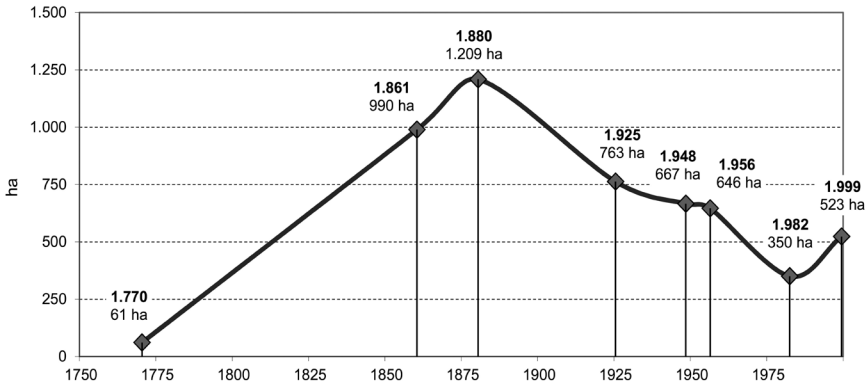
	1770	1861	1925	1948	1956	1982	1999
Regadiu	3,06	n. c.	15,36	14,25	22,00	16,00	15,11
Sembradura	242,23	86,27	75,18	151,21	319,00	479,00	238,00
Vinya	61,08	930,19	762,90	666,59	646,00	350,00	523,00
Olivera	25,21	37,01	42,70	117,70	117,00	106,00	84,00
Ametllers				32,28	52,00	2,00	7,00
Avellaners				6,59			8,00
Fruiters					36,00	46,00	19,00
Altres conreus			0,13			100,00	
TOTAL conreat	331,58	1.053,47	896,14	988,62	1.192,00	1.099,00	894,11
Erm	236,84	923,68	813,54	1.612,87		1.508,00	380,00
Bosc	87,39	322,16	266,71	758,51		726,00	1.964,00
Altres usos del sòl							143,00
TOTAL no conreat	324,24	1.245,84	1.080,25	2.371,38	1.919,00	2.234,00	2.487,00
TOTAL*	655,82	2.299,31	1.976,39	3.360,00	3.111,00	3.333,00	3.381,11

*La superfície total del municipi dels Hostalets de Pierola és de 3.333 ha. Només en les dades corresponents a 1982 es comptabilitza aquesta superfície. L'ocultació en el cadastre de 1770 o en els amillaraments de 1861 i 1925 molt possiblement cal atribuir-la a les dificultats tècniques per a mesurar les superfícies no conreades en un municipi que presenta una orografia molt trencada a banda, òbviament de les raons de tipus fiscal.

Fonts: 1770, *Repartimento por menor* del cadastre d'aquell any (Arxiu patrimonial família Pasqual); 1861, amillament d'aquell any (Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Hisenda territorial, TER-1, reg. 1051); 1925, refosa dels apèndixs de l'amillament, AMHP, reg. 33; 1948, amillament d'aquell any (ACA, Hisenda territorial, TER-1, reg. 1053); 1956, dades corresponents al cadastre confeccionat a partir del vol americà d'aquell any amablement comunicades per la malaguanyada Roser Majoral; 1982, J. SOLÉ VILANOVA: *Visió econòmica de l'Anoia. Dinàmica industrial pròpia i estabilitat agrària*, Barcelona, Caixa de Catalunya, 1984, p. 139-142; 1999, IDESCAT a través de la seva pàgina web.

14. M. CUCURELLA-JORBA i J. PARCERISAS i VALLS: «Entre vinyes i camins. Expansió vitícola i creixement urbanístic del nucli de colonització vitícola dels Hostalets de Pierola», *Miscellanea Aqualatensia*, 15 (2013), p. 13-40.

Gràfic I. Hectàrees plantades de vinya al municipi de Pierola, segles XVIII-XX.

Font: Quadre I per a tots els anys excepte el 1880, dada que prové del *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 22 de juny de 1880.

La primera dada de què disposem sobre la superfície vitícola al municipi de Pierola l'hem obtinguda del recompte fet al «repartimento por menor» de l'impost del cadastre de 1770. Només hi consten 61 ha de vinya, que corresponien al 18,4 % de la superfície conreada en aquell moment, que podríem situar en el punt de partida d'un procés absolutament espectacular que ens portaria, cap a mitjan segle XIX, a comptabilitzar fins a 990 ha de vinya en l'amillament de 1861. És evident que cal prendre sempre amb precaució aquestes dades, pel seu caràcter fiscal i per les limitacions tècniques que es feien especialment greus a l'hora de mesurar la superfície no conreada; tot i així, aquesta informació no deixa de ser, a parer nostre, com a mínim indicativa del ritme absolutament vertiginós que va arribar a tenir en alguns moments la rompuda de terres ermes i boscoses per a la plantació de vinyes en aquest indret.

Però és que el 1861 encara no s'havia culminat aquest procés. En els vint anys següents, corresponents als de màxima expansió de la viticultura catalana per la bona conjuntura de preus derivada de l'esfondrament de la producció francesa a causa de la fil·loxera que destruï les vinyes d'aquell país, encara va intensificar-se el ritme de plantació i es va incrementar la superfície destinada a la vinya en 219 ha més.

A partir de la dada corresponent a 1880, el nostre gràfic mostra un canvi de tendència molt clar. La vinya entra en una llarga fase de reculada coincidint primer amb l'arribada de la fil·loxera i després amb els problemes de mercat i els consegüents baixos preus a què es pagaven els vins. El 1925 consten unes 763 ha de vinya, cosa que vol dir que, després de la des-

trucció de la vinya autòctona perpetrada pel letal insecte de la fil·loxera, cap a una tercera part de les vinyes destruïdes no van ser replantades amb ceps americans immunes a la plaga.

En definitiva, el municipi de Pierola, durant el segle XIX, es va mantenir al marge del procés d'industrialització que havia arrelat amb força a Catalunya per convertir-se, si se'n permet l'expressió, en una fàbrica de vi. L'accentuada especialització en la vitivinicultura de l'economia local apareix reiteradament reconeguda per les autoritats municipals, especialment a partir dels greus problemes patits per la comercialització dels vins i pels baixos preus a què es cotitzaven en els mercats. En repetides ocasions, en el redactat dels acords del plenari de l'Ajuntament es fa servir l'expressió «puramente vitícola» per descriure l'economia del poble (i fins i tots dels del seu entorn més proper).¹⁵ Encara en una data tan avançada com la de 1931, en un acord municipal es feia constar d'una manera ben explícita que era «toda esta comarca de Igualada a Martorell y, en particular, este pueblo, puramente vinícola», de manera que la vinya i la producció de vi constituïen «la única fuente de riqueza». Aquest estat de coses responia, entre d'altres raons, al fet que «la industria no tiene ninguna importancia en este pueblo».¹⁶ Aquesta afirmació respon a una realitat incontestable. Però és igualment cert que, en aquest moment, cap a principi de la dècada de 1930, aquest estat de coses havia començat a canviar. I de la mateixa manera que, com hem vist abans, la vitivinicultura havia començat a recular, també havien aparegut els primers establiments pròpiament fabrils al poble.

2. LES PRIMERES INICIATIVES FABRILS DURANT LES DÈCADES DE 1920 I 1930

Un cop superada la crisi de la fil·loxera i malgrat la persistència dels problemes de mercat i dels baixos preus del vi, el poble dels Hostalets, que era el nucli principal del municipi de Pierola, va experimentar tot un seguit de canvis que val la pena ressenyar atès que fou dins el marc d'aquestes transformacions que es produí l'arribada al poble de les primeres fàbriques en el sentit ple i modern d'aquest terme.

Entre aquests canvis, el primer que cal esmentar és el de les millores en les comunicacions, especialment amb la capital comarcal i amb Barcelo-

15. A tall d'exemple, vegeu Arxiu Municipal dels Hostalets de Pierola (AMHP), Actes del plenari de l'Ajuntament, llibre 4, f. 11 (1-7-1906), o bé llibre 5, p. 41 (16-8-1908).

16. AMHP, Actes del plenari de l'Ajuntament, llibre 21, f. 26 (7-6-1931).

na, que van venir donades per dos fets. El primer fou l'esperada arribada del ferrocarril a la comarca. La línia de via estreta de la companyia coneguda com del Ferrocarril Central Catalán que unia la capital de l'Anoia amb Martorell va ser inaugurada el 1893.¹⁷ Una de les estacions de més trànsit va ser la que compartien Piera i els Hostalets, que estava emplaçada just a mig camí de tots dos pobles. Gràcies al ferrocarril, no sols va ser possible transportar més còmodament alguns dels productes i especialment el vi cap a Barcelona, sinó que, a més, les relacions a tots nivells amb la capital catalana es feren molt més habituals i estretes. L'altra millora, pel que fa a les comunicacions, es va produir ja entrat el nou segle, quan finalment s'aconseguí que la Diputació de Barcelona es fes càrrec de les obres de millora del camí veïnal que des dels Hostalets es dirigia a l'estació de ferrocarril i a Piera per tal de convertir-lo en una carretera en condicions.¹⁸

Una bona mostra de la intensificació dels contactes amb la capital de Principat que aquestes millores de les comunicacions van comportar, la tenim en un segon element que podem considerar tota una novetat als Hostalets de l'inici del segle xx: el fenomen de l'estiueig. No és ara aquí el moment d'entrar en detalls sobre aquesta qüestió, però sí que cal remarcar que els seus efectes sobre la vida social local foren importants. Com també ho foren sobre l'urbanisme de la població, atès que el poble va veure com un nou tipus d'edificacions, una part de les quals degudes a arquitectes de firma, trencaven completament la monotonia d'unes construccions d'altra banda força austeres, i fins i tot precàries, com les que fins aleshores havien impulsat el creixement de la trama urbana.¹⁹

En tercer lloc, una de les novetats més significatives que s'aprecien amb l'arribada del nou segle va ser la intensificació de l'associacionisme, fenomen l'expansió del qual tenia motivacions tant de tipus social i recreatiu com polítiques i, fins i tot, econòmiques (cooperativisme). Aquest dinamisme associatiu també va deixar la seva empremta en l'arquitectura i l'urbanisme locals. Flamants edificis socials es van aixecar per a aixoplugar tota mena d'entitats que s'anaren creant i que ben sovint entraren en dura competència les unes amb les altres.²⁰

17. M. TÉRMENS GRAELLS: «El ferrocarril a Igualada: la lluita del progrés (1852-1893)», *Miscellanea Aqualatensia*, 3 (1983), p. 215-246.
18. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)*, Vic, Eumo, 2011, p. 24-27.
19. M. CUCURELLA-JORBA i J. PARCERISAS i VALLS: *Els Hostalets de Pierola. Guia del Modernisme. 1897-1931*, els Hostalets de Pierola, Ajuntament dels Hostalets de Pierola, 2014 (plànol-guia).
20. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires...*, op. cit., p. 63-80.

Ara bé, el dinamisme que per fora exhibia aquest nucli de cap a 600 habitants (el conjunt del municipi de Pierola en tenia un miler) es trobava amenaçat per la debilitat de la seva base econòmica. L'extraordinària dependència respecte d'una vitivinicultura que estava travessant una conjuntura força dolenta no sols comportava dificultats econòmiques a moltes llars, sinó que va contribuir a exacerbar els ànims i a agreujar les tensions socials.²¹

Va ser en aquest context de dificultats per a la vitivinicultura, afegint-s'hi el fet que a la vegada estaven apareixent nous elements de dinamisme prou evidents, que es van instal·lar al poble els primers establiments pròpiament industrials. Es tracta d'empreses molt modestes, però que havien de significar el punt de partida per a un desenvolupament industrial, encara que tardà, de prou entitat per a convertir-se en una de les taules de salvació per a una economia local exageradament dependent de la vinya i de la comercialització dels seus fruits.

La primera informació que ens ofereix la matrícula industrial en relació amb la instal·lació d'una empresa industrial al poble dels Hostaletes data de finals de novembre de 1922. En la matrícula confeccionada per al repartiment de la contribució industrial de l'exercici 1922-1923 apareix un fabricant de nom Josep Ventura Pujol. En un local situat al número 27 del carrer aleshores conegut com a carrer de Sant Antoni tenia en funcionament «4 telares mecánicas menores de 16 cm» per a la fabricació de teixits de punt. En la matrícula de l'any següent, la corresponent a l'exercici 1923-1924, consta aquest taller com a domiciliat al carrer Baix de Sant Antoni. Als primers quatre telers abans esmentats, que ara es feia constar que eren «circulars», sembla que se n'hi havien afegit quatre més de «rectilíneos». Tot sembla indicar que es tracta de la fàbrica coneguda popularment com a Cal Bovaret, que estava cridada a tenir una vida relativament llarga.²²

Si l'era industrial, en aquest poble d'arrelada tradició vitícola, va ser inaugurada per una fàbrica de gènere de punt, un sector que durant els anys de la dècada de 1920 estava en expansió a Catalunya i de manera també molt significativa a Igualada i poblacions properes,²³ la segona empresa que havia de començar a donar gruix al sector industrial hostaletenc pertanyia a

21. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires...*, op. cit., p. 177-199.

22. AMHP, Matrícula industrial, reg. 59.

23. M. LLONCH CASANOVAS: *Tejiendo en red. La industria del género de punto en Cataluña (1891-1936)*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2007. Per al cas específic d'Igualada, vegeu P. PASCUAL et al.: *Fàbrica i treball...*, op. cit., p. 37-40.

un subsector ben tradicional: el de la fabricació de teixits de cotó. El tèxtil cotoner havia estat l'autèntic protagonista i el líder indiscutible de la industrialització catalana vuitcentista. Era un sector no tan nou com el del gènere de punt, però, tot i la seva llarga tradició a Catalunya, no havia aconseguit mai arrelar als Hostalets. En les modificacions de la matrícula industrial portades a terme el 1926 per tal de procedir al cobrament de la contribució industrial del segon semestre de 1926 es dona d'alta Ramon Santamaria Quer per un total de divuit telers dedicats a teixir cotó, sis dels quals eren més grans d'1,45 metres, i els altres dotze no arribaven a aquesta mida. La fàbrica estava ubicada als baixos del número 34 del carrer Prat de la Riba (actualment Mestre Lladós, 33),²⁴ en la casa aleshores de recent construcció pròpia de Pau Pons i Pujol, que, associat amb els seus germans i el seu pare, havia tingut en els anys del tombant de segle una dinàmica empresa exportadora de vi a l'Uruguai radicada a Sant Martí de Provençals.²⁵

L'empresa iniciada per Ramon Santamaria Quer, igual que la de Josep Ventura, va tenir una trajectòria molt dilatada. Els successius desdoblaments i ampliacions d'aquesta empresa van ser responsables de la construcció d'alguns dels edificis fabrils més significatius que s'alçaren als Hostalets en els anys posteriors a la Guerra Civil, com després veurem. Malauradament, sabem ben poca cosa de la procedència de Ramon Santamaria i encara menys de les raons que el portaren a triar els Hostalets per emplaçar-hi aquesta petita fàbrica de teixits que, malgrat l'ampliació que sembla que es va portar a terme el mateix any de la seva creació (1926) amb la incorporació de sis nous telers de Jacquard, continuava essent d'unes dimensions força modestes. Tampoc no és gaire clara la relació d'aquest Ramon Santamaria amb la persona que havia d'esdevenir l'element clau i determinant de l'èxit d'aquest projecte empresarial i que havia de donar-li continuïtat i creixement en el futur: Marcel·lí Palomas Grifell.

Marcel·lí Palomas, el trobem residint des de 1927 al pis superior de la fàbrica, juntament amb el seus pares (Francesc Palomas Oliveras i Bonaventura Grifell Tàsias), la seva esposa (Teresa Giró Calmet), les seves filles i el seu germà (Ramon Palomas Grifell).²⁶ La família Palomas procedia del Bages. En concret, segons les inscripcions corresponents al padró d'habitants, Marcel·lí havia nascut l'any 1899 a Manresa, mentre que el seu germà

24. AMHP, Matrícula industrial, reg. 59.

25. M. CUCURELLA-JORBA i J. PARCERISAS i VALLS: *Els Hostalets de Pierola. Guia...*, op. cit., element núm. 9.

26. Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu Parroquial de Pierola (ADB, APP), Compliment Pasqual, 1868-1933, reg. 74, s. p.

Ramon consta com a nascut a Martorell (1905). Sembla molt probable que, abans de venir als Hostalets, la família de Marcel·lí Palomas hagués viscut a Súria, població d'on era natural l'esposa del fabricant (nascuda el 1895) i on va néixer també la primera filla del matrimoni, Pilar (el 1921).²⁷

Va ser al principi dels anys de la dècada de 1930 que l'empresa que fins a aquest moment havia funcionat sota la raó de Ramon Santamaria Quer es va dividir en dues parts: una va passar a mans de Josep Roger Salavert i l'altra, a mans de l'esmentat Marcel·lí Palomas. Al cap de ben poc, Josep Roger va desaparèixer de la matrícula industrial i fou substituït per la societat Enrique Iglesias SA. Segons deduïm de les inscripcions a la matrícula industrial, poc abans de la Guerra Civil, Marcel·lí Palomas ja s'havia convertit en propietari únic de la fàbrica, que passaria a partir d'aquests anys a ser popularment coneguda com a «fàbrica del senyor Marcelino».

També data de la dècada de 1920 la tercera iniciativa de posar en marxa una planta industrial al poble dels Hostalets. Els seus primers passos és possible que es donessin fins i tot abans de la posada en funcionament del taller de gènere de punt de Cal Bovaret i de la fàbrica de teixits de cotó de Santamaria, Roger i, finalment, Marcel·lí Palomas. Les primeres referències a aquest tercer projecte daten del principi de 1923, quan Daniel Bosch Huguet va obtenir en emfiteusi un solar d'uns 2.100 m² al peu del carrer Eladi Conde, tot just acabat d'obrir.²⁸ Segons diversos testimonis orals, la intenció de Bosch era construir en el solar acensat un gran edifici fàbrica destinat a la fabricació de material i maquinària per a arts gràfiques.

Per raons que desconeixem, el projecte va quedar encallat fins ben avançada la dècada següent. De fet, no en tornem a tenir notícies fins al 21 de juny de 1936 (a menys d'un mes de l'inici de la Guerra Civil), data en què el plenari de l'Ajuntament va decidir concedir permís a Daniel Bosch Huguet com a gerent i en representació d'una companyia barcelonina que responia a la raó de Gutenberg SA per tal que pogués iniciar les obres de construcció de la fàbrica projectada.²⁹ Val a dir que només feia dos anys que Bosch també havia obtingut permís de l'Ajuntament per a iniciar la construcció d'una casa, segurament al mateix carrer Eladi Conde, en el qual en aquells moments ja s'havien edificat diverses cases de planta baixa que ha-

27. Sempre segons AMHP, Padró municipal d'habitants de 1950, reg. 92.

28. Registre de la propietat d'Igualada, núm. 2, llibre 803 (19 de Pierola), f. 83, finca 629, inscripció 1a (5-3-1923).

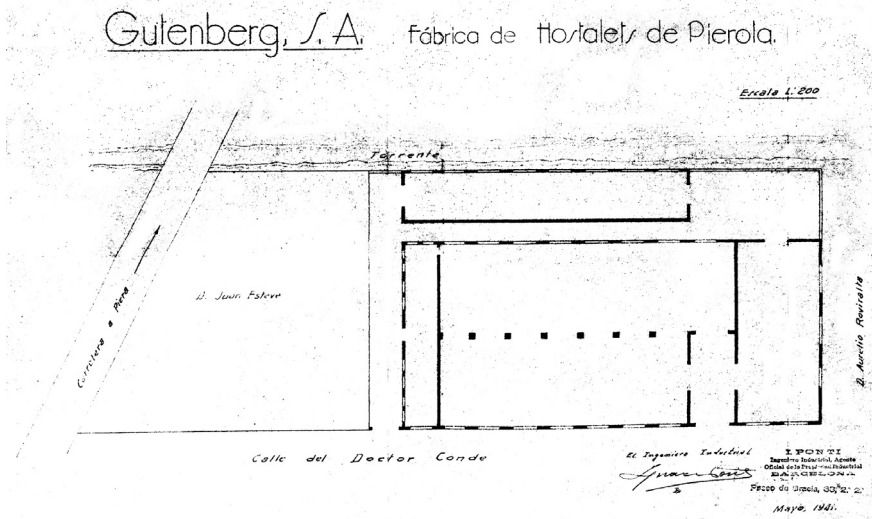
29. AMHP, Actes del plenari de l'Ajuntament, llibre 26, f. 23.

vien de tenir com a principal destí famílies de Barcelona que acudien al poble a passar l'estiu.³⁰ No cal dir que les tràgiques circumstàncies derivades de la Guerra Civil van tornar a paraitzar el projecte.

3. DE LA REPRESA DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL A L'ECLOSIÓ INDUSTRIAL

Si durant els anys de la Guerra Civil el conat industrialitzador dels Hostalets de Pierola havia quedat aturat del tot, els anys de la postguerra tampoc no foren propicis per a la posada en marxa de noves iniciatives. El malaurat projecte de la casa Gutenberg SA va ser reprès al cap de dos anys de finalitzada la guerra. Concretament a mitjan 1941, Daniel Bosch va vendre els drets que a títol individual tenia sobre el solar on era prevista la construcció de la fàbrica a l'empresa Gutenberg SA, que va procedir a tramitar de nou el permís d'obres presentant el preceptiu projecte a l'Ajunta-

Figura 1. Plànol de la fàbrica de material i maquinària per a les arts gràfiques de la societat Gutenberg SA, 1941

Font: AMHP, Llicències municipals d'obres, reg. 744.

30. AMHP, Actes del plenari de l'Ajuntament, llibre 25, f. 13 (23-9-1934).

ment.³¹ Les obres es van iniciar de seguida d'acord amb el plànol que podeu veure a la figura 1 i van obligar a una reordenació urbanística de l'entorn més proper a la fàbrica en construcció, com posa de manifest un acord de l'Ajuntament pres en la sessió plenària del 20 de gener de 1942.³² De totes maneres, segons testimonis orals, les obres van quedar ben aviat interrompudes i l'edifici a mitges, de manera que la fàbrica de l'empresa Gutenberg SA, en realitat, no va arribar mai a entrar en funcionament. Caldria esperar a mitjan anys seixanta per veure-la acabada, sota la iniciativa d'altres empreses, com es veurà més endavant.

D'aquesta manera, al llarg dels anys de la dècada de 1940 i durant els primers de la dècada següent, les dues úniques empreses industrials que figuren en les llistes de la matrícula industrial són la fàbrica de teixits de cotó de Marcel·lí Palomas i el taller de gènere de punt de la societat Carbonell, Llorach i Flo. Aquesta empresa era la successora de la de Claudi Flo, que al seu torn continuava les activitats de la ja esmentada més amunt de Josep Ventura, coneguda popularment com a fàbrica de Cal Bovaret.³³

En conseqüència, durant els anys immediatament posteriors a la Guerra Civil, l'únic avenç remarcable de les activitats industrials als Hostalets derivà de la construcció d'un edifici de nova planta i més gros on es traslladà la fàbrica de teixits de cotó de Marcel·lí Palomas. Aquesta iniciativa es començà a gestar a principi de 1942. Concretament, el març d'aquell any va ser redactat el projecte per l'arquitecte Pere Corella Tortosa per tal de sol·licitar el preceptiu permís d'obres a l'Ajuntament. De l'ambició d'aquest projecte, en dona compte l'alçat de la façana lateral de l'edifici projectat, que es pot observar a la figura 2.

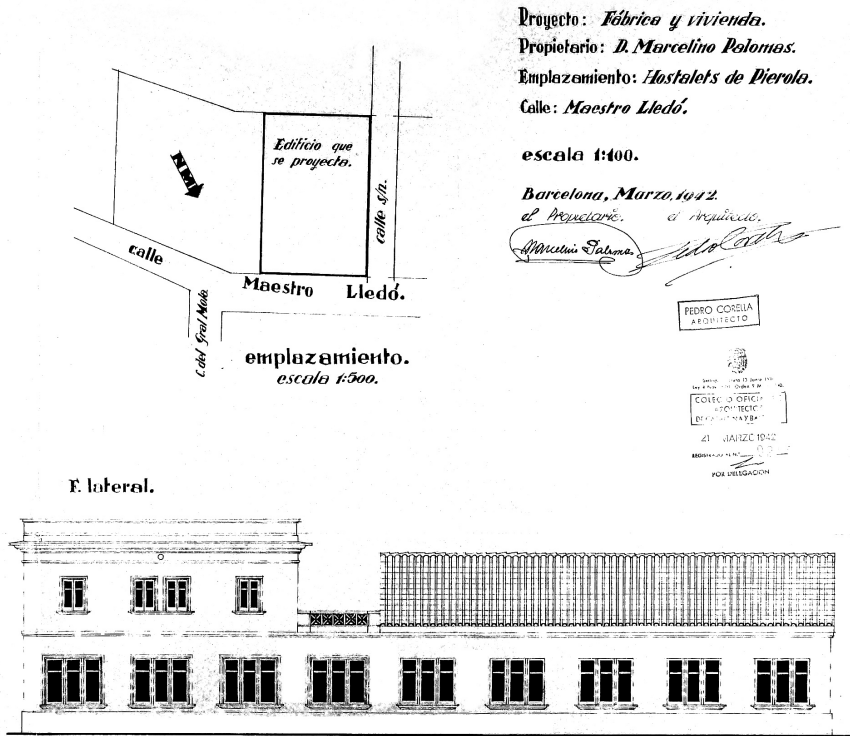
A banda d'aquesta obra, que respon a l'ampliació d'un negoci ja existent, la matrícula industrial no registra l'aparició de cap nova empresa fins al 1953, data en què s'incorpora a la llista de contribuents Ramon Montserrat Pujol, que consta que té un taller de gènere de punt a la casa número 9 del carrer aleshores conegut com de Calvo Sotelo (avui de Sant Antoni). Sens dubte, es tractava d'un negoci molt modest, atès que se li assigna una quota contributiva de 396 pessetes. Valgui com a terme de comparació que

31. Concretament del maig de 1941 data un projecte signat per un enginyer industrial (Ignasi Pontí) amb la planta de l'edifici que se suposa que es pretenia construir. El projecte s'ha localitzat entre els expedients de sol·licitud de permisos d'obres d'aquells anys, però no va acompanyat de cap altre document ni tampoc de la concessió del permís. AMHP, reg. 744.

32. AMHP, Actes del plenari de l'Ajuntament, llibre 29, f. 19.

33. Claudi Flo era el gendre de Josep Ventura, atès que estava casat amb la seva filla, Rosa Ventura Pujol. ADB, APP, reg. 74, Compliment Pasqual, 1931, s. f.

Figura 2. Emplaçament i façana lateral de la nova fàbrica de Marcel·lí Palomas (1942)

Font: AMHP, Llicències municipals d'obres, reg. 744.

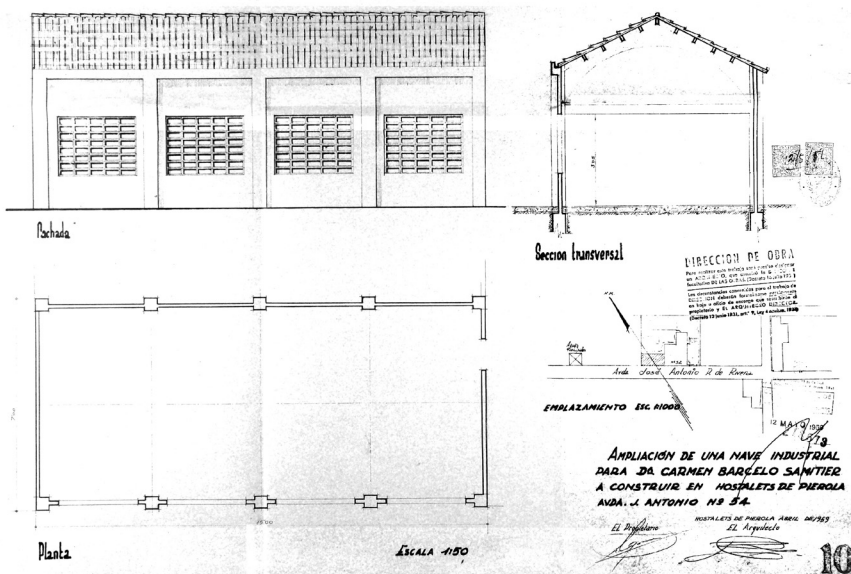
a la fàbrica ja ben arrelada d'aquesta mateixa activitat de Cal Bovaret se li assignà una quota de 4.756 pessetes (més de deu vegades més).³⁴

A partir de mitjan dècada de 1950, pràcticament cada any es constaten noves inscripcions a la matrícula industrial, mentre que només s'anota la baixa d'una d'aquelles dues empreses que havia estat pionera: el taller de gènere de punt de Claudi Flo (*Bovaret*), l'any 1955.³⁵ El 1956 es produí l'alta en la matrícula de la societat Textil ISAGAR SL. Es tracta de l'empresa coneguda popularment com Cal Barceló, que començà d'una manera força modesta (si fem cas del reduït import amb què cotitzava en la contribució industrial) en un local adjacent a una torre d'estiueig que s'havia

34. AMHP, Matrícula industrial, reg. 59.

35. AMHP, Matrícula industrial, reg. 59.

Figura 3. Projecte presentat per a la sol·licitud de llicència municipal d'obres per a la construcció de la fàbrica de Textil ISAGAR SL (1959)

Font: AMHP, Llicències municipals d'obres, reg. 744.

edificat en un dels extrems del carrer de l'Església (aleshores de José Antonio), propietat de Carme Barceló Samitier i del seu marit, Camil Garcia Sellés.³⁶ Els impulsors d'aquesta iniciativa empresarial que tenia per objecte la fabricació de teixits destinats a la confecció de tovalloles foren Camil Garcia mateix i l'hostaletenc Josep Isart Isart, amb els cognoms dels quals es formà l'acrònim ISAGAR per a designar la raó social de la companyia.

Ben aviat, la companyia ISAGAR SL va decidir donar més volada a les seves activitats i projectà construir un edifici fàbrica annex a aquell que havien utilitzat des d'un principi (vegeu la figura 3).³⁷ L'abril del 1959 es redactà el corresponent projecte per tal de tramitar la llicència d'obres a l'Ajuntament, que va ser concedida el 19 de juliol d'aquell mateix any.³⁸

36. Registre de la propietat d'Igualada, núm. 2, llibre 867 (20 de Pierola), f. 121, finca 707, inscripció 1a (28-5-1947), i f. 153, finca 715, inscripció 1a (12-5-1949).

37. Segurament amb aquest objectiu s'havien adquirit uns terrenys annexos (Registre de la propietat d'Igualada, núm. 2, llibre 867 (20 de Pierola), f. 155, finca 716, inscripció 3a (17-6-1957).

38. Font: AMHP, Llicències municipals d'obres, reg. 744.

Ara bé, entre la posada en marxa d'aquesta empresa el 1956 i aquesta ampliació de 1959, als Hostalets havien aparegut dues noves empreses. En primer lloc, l'any 1958, un taller de confecció a nom de Josep Mauri Pons, que sembla ser que havia ocupat el local situat al número 34 del carrer Mestre Lladós que havia quedat desocupat anys abans pel trasllat de la fàbrica de Marcel·lí Palomas a l'edifici de nova planta que s'havia construït just al solar del davant (carrer Mestre Lladós, 14). Aquell mateix any 1958, una nova fàbrica de teixits de cotó havia entrat en funcionament: la d'Enric Cucurella Parcerisas al número 4 del carrer General Mola (avui Pi i Margall). Tot plegat només preludiava l'autèntica explosió industrial que havia de viure el poble durant la dècada de 1960.

De l'any 1961 al 1962, el nombre d'empreses inscrites a la matrícula industrial va passar de sis a onze, i l'import recaptat en concepte de contribució industrial, de 10.093 pessetes a 28.481. Tot plegat no feia sinó recollir els efectes del gir que estava fent el conjunt de l'economia catalana després de l'aprovació del pla d'estabilització del 1959 i del canvi de conjuntura que havia comportat l'inici de l'etapa coneguda com del *desarrollismo* franquista.³⁹ La intensitat del creixement industrial, que es tradueix en una extraordinària proliferació de noves iniciatives (algunes de molt modestes i amb poc recorregut), dificulta fer una narració detallada com la que hem ofert en els paràgrafs anteriors, de manera que només ens aturarem en les més significatives tot marcant les línies generals que seguí aquest contundent gir industrialista de l'economia d'un poble que fins aleshores havia obtingut la major part dels seus mitjans de subsistència a través d'una agricultura fortament decantada cap al conreu de la vinya i la producció massiva de vi comú.

És amb la intenció de precisar les principals característiques d'aquest sobtat desenvolupament industrial que presentem la informació continguda en les matrícules industrials, tot fent talls quinquennals, en el quadre 3, a partir del qual hem traçat el gràfic 2. D'aquestes dades es desprenen tres trets distintius del procés objecte d'anàlisi.

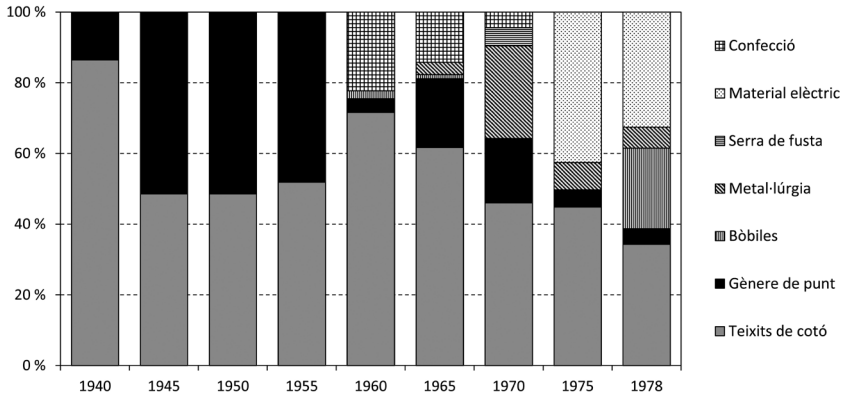
39. J. CATALAN: «Los “cuatro franquismos” económicos, 1939-77: de la involución autárquica a la conquista de las libertades», a S. CRUZ I J. PONCE (coord.): *El mundo del trabajo en la conquista de las libertades*, Jaén, Universidad de Jaén, p. 55-114; C. SUDRIÀ: «Una societat plenament industrial», a J. NADAL, J. MALUQUER DE MOTES, C. SUDRIÀ I F. CABANA (dir.): *Història econòmica de la Catalunya...*, op. cit., vol. IV, p. 187-248 («1959-1975. L'economia catalana en l'època del desenvolupament: creixement i canvi estructural»).

Quadre 3. Empreses industrials inscrites en la matrícula industrial classificades per ram d'activitat

A) Nombre d'empreses en cada ram d'activitat								
Anys	Teixits de cotó	Gènere de punt	Confecció	Bòbiles	Metal·lúrgia	Serra de fusta	Material elèctric	Total
1925	1	1						2
1930	1	1						2
1935	2	1						3
1940	1	1						2
1945	1	1						2
1950	1	1						2
1955	1	2						3
1960	3	1	1	1				6
1965	4	5	3	2	1			15
1970	4	4	1		2	1		12
1975	2	3			2		1	8
1978	2	3		1	2		1	9
B) Import satisfet per les empreses de cada ram d'activitat (pessetes)								
Anys	Teixits de cotó	Gènere de punt	Confecció	Bòbiles	Metal·lúrgia	Serra de fusta	Material elèctric	Total
1925	473	97						570
1930	1.746	174						1.920
1935	2.062	199						2.261
1940	1.269	199						1.468
1945	2.318	2.456						4.774
1950	2.903	3.076						5.979
1955	5.559	5.152						10.711
1960	7.227	396	2.251	220				10.094
1965	21.809	6.896	5.036	405	1.222			35.368
1970	13.086	5.170	1.260		10.262	1.446		31.224
1975	64.493	7.002			15.394		56.987	143.876
1978	84.332	10.849		56.108	20.129		74.561	245.979

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació procedent de les matrícules industrials dels anys corresponents. AMHP, Matrícules industrials, reg. 59, 60 i 226. Vegeu l'annex al final d'aquest article.

Gràfic 2. Percentatge de la contribució industrial corresponent a cada un dels sectors d'activitat industrial

Font: Dades del quadre 3.

En primer lloc, és un fet incontrovertible que van ser tot un conjunt d'activitats relacionades amb el tèxtil les que lideraren aquesta arrencada industrial. La fabricació de teixits de cotó, més el gènere de punt i els tallers de confecció, empenyeren aquest procés de creixement industrial que només en una fase relativament avançada experimentà, com tot seguit veurem, una diversificació cap a d'altres activitats. En aquest sentit, cal subratllar el protagonisme que de nou va tenir com a impulsora d'aquest creixement una de les empreses pioneres, la de Marcel·lí Palomas, que a partir de la seva fragmentació va donar lloc a dues raons socials, una de les quals va erigir una nova fàbrica al final del mateix carrer Mestre Lladós. La tramitació del permís d'obres per a aquest nou establiment fabril dedicat també a la fabricació de teixits de cotó s'inicià l'agost de 1961.⁴⁰ De la magnitud d'aquesta nova fàbrica, en dona compte la imatge de la fotografia 1.

Indústria cotonera a banda, durant els anys seixanta s'assistí a una multiplicació de les iniciatives en el ram del gènere de punt amb l'entrada en funcionament d'empreses com la de Daniel Fabrés Valldosera i la de Nativitat Escala Salvo (ambdues el 1962), per citar les dues que estaven cridades a tenir més continuïtat. Aquesta mateixa observació serveix per als tallers de confecció, que arribaren a ser tres en la matrícula corresponent a 1965, encara que, segons la quota de contribució industrial satisfeta, segu-

40. AMHP, Llicències municipals d'obres, reg. 744. El projecte no porta cap data concreta, però consta que fou visat pel Col·legi d'Arquitectes el 7 de setembre de 1961.

Fotografia I. Fotografia presa durant l'execució de les obres de construcció de la nova planta de fabricació de l'empresa de Marcel·lí Palomas, al començament de la dècada de 1960

Fotografia Diumenjó. Col·lecció particular dels autors.

rament tenien unes dimensions força modestes.⁴¹ L'únic d'aquests tallers que va arribar a tenir una major rellevància fou el de Miquel Cucurell, tot i que quan va decidir donar més dimensió a la seva empresa va optar per deslocalitzar-la dels Hostalets i construir una nau d'un volum important al veïnat proper de Ca n'Aguilera, situat dins el terme municipal de Piera.⁴²

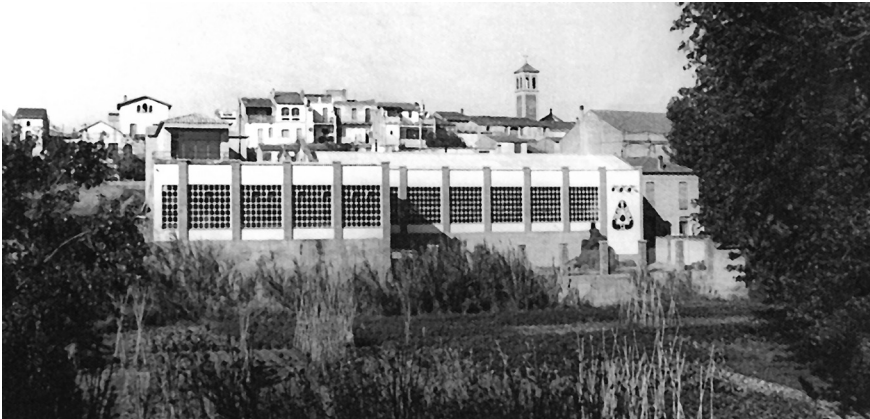
El segon element característic d'aquesta arrencada industrial hostalenca dels anys seixanta és el de la diversificació que va experimentar el teixit industrial a mesura que el procés avançava. Més enllà dels rams vinculats al tèxtil que el lideraren en els primers moments, ben aviat van fer la seva aparició empreses dedicades a la metal·lúrgia, a la fabricació de petita maquinària elèctrica i també de materials ceràmics per a la construcció. Pel

41 Entre tots tres pagaven una contribució industrial equivalent al 14 % del total. AMHP, Matricula industrial, reg. 59.

42 J. VILANOVA: *Un passeig en l'oblit del temps, Ca N'Aguilera*, Piera, Ajuntament de Piera, 2012, p. 318-321.

que fa a la primera d'aquestes activitats, la metal·lúrgia, cal destacar el paper que tingué la finalització i ocupació de l'edifici que havia estat iniciat al principi dels anys quaranta per la companyia Gutenberg SA. Aquest edifici, segons la matrícula de l'any 1966, albergava tres empreses diferents: la de Joan Rius Garbí (que havia començat a operar l'any anterior), Metalúrgica RICAFO SL i Forjas Pierola SA. Al final, però, fou aquesta última la que va acabar aglutinant totes les operacions que es feien en aquest edifici fabril que durant diverses dècades es va convertir en tota una icona del poble dels Hostalets atès el seu emplaçament estratègic, a l'entrada del nucli urbà, al peu de la carretera que venia de Piera, tal com es pot apreciar a la imatge de la fotografia 2.

Fotografia 2. Fàbrica de Forjas Pierola en una fotografia de mitjan dècada de 1960

Fotografia Diumenjó. Reproduïda a partir d'una còpia de l'AMHP, Expedients d'activitats classificades, reg. 81.

La presència de la indústria metal·lomecànica no va quedar reduïda a Forjas Pierola. Ja el 1970 havia iniciat les seves activitats el taller d'Antoni Torres Solias dedicat al tractament galvànic de peces metàl·liques. I més endavant, ja avançada la dècada de 1970, va entrar en funcionament la planta de l'empresa Fenher SA, dedicada a la fabricació de petits electrodomèstics per compte, segons el testimoni d'antics treballadors, de la casa Magefesa.⁴³

43 AMHP, Matrícula industrial, reg. 60 i 226.

Juntament amb Fenher SA, en les llistes de la contribució industrial de la segona meitat dels anys setanta també irromp una les empreses industrials de major entitat entre totes les que van arribar a tenir activitat al municipi dels Hostalets de Pierola. Ens referim a Cerámicas Pierola, dedicada a la fabricació de teules i altres elements ceràmics per a la construcció. La sol·licitud del permís per poder iniciar les activitats, la va presentar a l'Ajuntament el representant de l'empresa, José María Peirón Bardají, l'octubre de 1974.⁴⁴

La bòbila de Cerámicas Pierola SA reprenia una activitat que ja tenia una llarga tradició a la contornada. Els rodals de Piera des de molt antic havien estat un centre molt reconegut com a productor de ceràmica. L'explicació d'aquesta singularitat rau en la geologia d'aquesta zona, on predomina un tipus d'argila que per les seves característiques resulta especialment idònia per a la fabricació de materials ceràmics.⁴⁵ La primera referència als Hostalets a aquesta activitat data de 1960, quan es donà d'alta en la matrícula industrial Pere Sorolla per a una activitat de fabricació de «tejas y ladrillos» en un «horno hormiguero 15 m³». El 1965 inicia les operacions una altra empresa en aquest ram, la de Juan Núñez.⁴⁶ Es tracta d'un constructor que, segons diverses fonts orals, en establir una petita bòbila a l'indret conegut com a salt del Sena només pretenia autoabastir-se d'una part de l'obra que utilitzava com a constructor. En realitat, totes dues empreses, tant la de Sorolla com la de Núñez, destacaren per la seva modèstia; les seves dimensions no tenien res a veure amb la de l'ambiciós projecte industrial dels impulsors de Cerámicas Pierola. Quan l'any 1976 aquesta empresa començà a tributar a la contribució industrial, la quota que se li assignà fou de 10.731 pessetes. L'any següent, quan ja havia entrat en plena activitat, tributà 46.757 pessetes, import que la situava en la tercera posició del rànquing de contribuents per darrere de la fàbrica cotonera de Marcel·lí Palomas (68.240 pessetes) i l'anteriorment esmentada Fenher SA (62.097 pessetes).⁴⁷

Ara bé, a empreses de l'entitat de Fenher i Cerámicas Pierola SA no els va ser concedit el temps necessari per a arrelar al poble. Van ser les darreres a arribar en un procés d'industrialització local que va començar tard i que, quan ho va fer, va ser molt ràpid i intens, però la veritat és que també va ser molt breu. Aquesta seria la tercera característica que voldríem posar en relleu: la curta durada del fenomen.

44 AMHP, Expedients d'activitats classificades, reg. 80 i 81.

45 A. CASALS *et al.*: *Història de Piera*, Lleida, Pagès Editors, 1999, p. 36.

46 AMHP, Matrícula industrial, reg. 60.

47 AMHP, Matrícula industrial, reg. 226.

4. DE L'EXPANSIÓ A LA CRISI

Quan, a finals dels anys setanta, van iniciar les operacions les fàbriques de Fenher SA i Cerámicas Pierola SA, la profunda crisi econòmica que havia de rabejar-se en un sector industrial català fins al punt de posar de manifest que l'important creixement de la indústria durant els anys seixanta era més un miratge que no pas un miracle, era a punt de començar.⁴⁸ De fet, en la majoria de països industrialitzats, el canvi de conjuntura ja s'havia manifestat a partir de 1973, quan l'OPEP —el càrtel de països productors de petroli— havia decidit imposar una política de preus elevats. Els costos energètics del món industrialitzat es dispararen i obriren les portes a una profunda recessió econòmica. El retard amb què va arribar la recessió a Catalunya i a Espanya s'explica, en bona mesura, per la peculiar conjuntura política derivada de l'exhauriment del règim franquista i l'inici del procés de transició democràtica, període durant el qual els governs corresponents es van limitar a ignorar la crisi i a ajornar l'aplicació de polítiques per fer-hi front les quals havien de tenir importants costos socials. Per tot plegat, l'inici de la crisi econòmica es va retardar més que en altres països, però quan va arribar va deixar sentir els seus efectes amb tota la cruesa, i una de les seves víctimes propiciatòries va ser un sector industrial que, malgrat el fort creixement que havia tingut, patia desequilibris i problemes estructurals que finalment es posaren de manifest.⁴⁹

El cas de la trajectòria industrial hostaletenca resulta extraordinàriament revelador en aquest respecte. Malauradament, la font que ens ha servit de guia per a la descripció de la trajectòria industrial local s'exhaureix el 1978. Aquest és el darrer dels anys per al qual hem pogut localitzar a l'Arxiu Municipal la matrícula industrial que servia de base per a l'assignació de les quotes corresponents de la contribució industrial. Aquell any, per raons que desconexim, aquesta valuosa sèrie documental queda interrompuda. De totes maneres, malgrat l'escassetat de fonts, queda poc marge per al dubte respecte a la duresa de la crisi que es va abatre sobre la indústria local entre finals de la dècada de 1970 i el principi dels anys vuitanta. La gent del poble recorda que aquesta època va ser nefasta i, en efecte, pràcticament totes les fàbriques van acabar tancant i, en conseqüència, el poble va patir un atur important.

48 L'expressió és manlevada de J. CATALAN: «El creixement de la indústria: miracle o miratge?», a B. DE RIQUER: *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 11, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1998, p. 110-125.

49 J. CATALAN: «La depressió del darrer franquisme i la transició democràtica (1973-1986)», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, xxiv (2013), p. 367-401. Vegeu també C. SUDRIÀ: «Una societat plenament...», *op. cit.*, p. 249-265.

Entre 1979 i 1983, pràcticament totes les empreses industrials hostaletenques entraren en processos de suspensió de pagaments o directament procediren al cessament de les seves activitats.⁵⁰ Segurament les primeres a tenir problemes greus foren les darreres en arribar. En aquest sentit, el cas de Fenher SA potser és el més revelador, atès que ja el 1980 es trobava assetjada pels seus creditors, que acudien a la via judicial per a la reclamació de deutes.⁵¹ Igualment, Cerámica Industrial de Pierola SA, al principi dels anys vuitanta, quan tot just acabava d'entrar en plena producció la seva planta de nova construcció, travessà unes dificultats que resultaren insalvables i que la portaren a la desaparició. El novembre de 1983, la Magistratura del Treball ordenà la subhasta dels terrenys rústics que posseïa. Un any després, el 1984, eren subhastades les naus de la fàbrica.⁵²

Aquell mateix any 1984, la notícia de la possible deslocalització de l'activitat de Forjas Pierola SA a un altre centre de treball que la mateixa empresa tenia a Rubí sacsejà com un terratrèmol el poble dels Hostalets. Era el darrer bastió que quedava del procés industrialitzador viscut pel poble aquelles darreres dècades. L'Ajuntament hi va intervenir (potser perquè un dels regidors era un dels responsables locals de l'empresa) i envià escrits a diverses instàncies oficials que anaven des de la Casa Reial fins a la presidència de la Generalitat passant per l'alcaldia de Rubí que, com hem dit, era el poble on l'empresa pensava traslladar les seves operacions.⁵³

50 AMHP, Baixes de la matrícula industrial, reg. 226. Els dubtes sobre el caràcter exhaustiu d'aquesta font ens han portat a no fer-ne un ús sistemàtic.

51 Així es desprèn dels anuncis referents a la subhasta de diversa maquinària publicats per diversos jutjats al diari *La Vanguardia* els dies 28 de març de 1981 i 5 de juny de 1985. El mateix diari, el dia 18 de novembre de 1985 anunciava la subhasta per setanta milions d'una finca urbana propietat de l'empresa, que segurament corresponia a la que ocupava la fàbrica.

52 *La Vanguardia*, 7 de novembre de 1983 i 8 d'octubre de 1984.

53. S'enviaren cartes al cardenal arquebisbe de Barcelona, Narcís Jubany; als consellers de Treball i Indústria de la Generalitat, Joan Rigol i Roig i Vicenç Oller i Company; al governador civil de Barcelona, Ferran Cardenal i Alemany; al delegat del Govern espanyol a Catalunya, Francesc Martí i Jusmet; al portaveu del grup de CIU al Parlament català, Antoni Subirà; al portaveu del grup de CIU al Congrés, Miquel Roca i Junyent; al president de la Federació de Municipis de Catalunya, Joaquim Nadal; al president de la Generalitat, Jordi Pujol i Soley; al president del Grup Popular, Eduard Bueno; al president del Parlament, Miquel Coll i Alentorn; al primer secretari del PSC, Raimon Obiols i Serna; al secretari general del PSUC, Antoni Gutiérrez Díaz; al secretari general de CCOO de Catalunya, Josep Lluís López Bulla; al secretari general d'ERC, Heribert Barrera i Costa; al secretari general de la UGT de Catalunya, Justiniano Fernández; al diputat Manuel Fraga Iribarne; al Defensor del Poble, Joaquín Ruiz Jiménez; al director general de Indústries Siderometalúrgicas, Alfonso Guerra González; al ministre d'In-

En aquestes cartes (datades el 18 de maig de 1984), l'alcalde hostalenc, Josep Isart Isart, expressa com el possible tancament i trasllat a Rubí de la fàbrica de Forjas Pierola SA pot arribar a deixar molta gent del poble a l'atur i pot generar dificultats a moltes famílies per obtenir els productes de primera necessitat. Diu textualment: «Tenim un greu problema laboral en aquesta població, ja que han tancat totes les indústries menys una que és Forjas Pierola S.A. la qual està travessant una profunda crisi. Com Alcalde de Pierola estic intentant per tots els mitjans al meu abast mantenir aquest centre productiu i per tant els llocs de treball amb ell inherents, ja que el tancament de la mateixa pot ocasionar una situació desesperada per un gran nombre de veïns de la població. Per això li demano que prengui les mesures oportunes per tal de ajudar a la continuïtat dels llocs de treball de Forjas Pierola S.A. i d'aquesta manera salvar l'única Indústria que resta en aquest terme Municipal.»⁵⁴

Aquesta actuació, que l'alcalde no dubtava a qualificar d'acte «desesperat»,⁵⁵ no va tenir cap efecte i la deslocalització de l'activitat que l'empresa feia als Hostalets es va acabar portant a terme.⁵⁶ Segons testimonis orals, durant un temps es va oferir la possibilitat als obrers d'anar a treballar a Rubí. No fou fins a principi de la dècada de 1990 que es va ratificar

dústria i Energia, Carlos Solchaga Catalán; al ministre de Treball, José Joaquín Almunia; al rei d'Espanya, Joan Carles I; al president del Congrés dels Diputats, Gregorio Peces-Barba; al president del Govern, Felipe González Márquez; al secretari general de CCOO, Marcelino Camacho, i al secretari general de la UGT, Nicolás Redondo. AMHP, Correspondència, reg. 353.

54. AMHP, Correspondència, reg. 353.

55. Aquest és el terme que fa servir en la carta adreçada a l'alcalde de Rubí: «Benvolgut company, et vui manifestar la meua gran preocupació, per el futur de l'única empresa que sobreviu a la nostra població i sembla esser abocada al tancament a costa de promeses poc clares i que en el fons significa el trasllat a Rubí de la majoria dels treballadors [...]. Per tant et prego la teua ajuda per intentar que dita indústria subsisteixi a Pierola, lo que se, es factible i viable, aixi com vital per l'equilibri de la població de Pierola. Aquest desesperat intent de recavar ajuda tambe el faré extensiu a les mes altes autoritats del país [...], per-que entre tots i trovem una solució.» AMHP, Correspondència, reg. 353.

56. Val a dir que diverses de les autoritats interpel·lades per l'alcalde Isart van respondre a la seva carta. Aquestes respostes constitueixen una bona il·lustració tant de la situació crítica que es vivia al país, fruit de la crisi industrial, com de la precària situació d'algunes institucions que tot just iniciaven la seva actuació en haver estat creades feia ben poc temps dins el marc de canvis institucionals derivats de la transició política de la dictadura cap a la democràcia. Hem localitzat les cartes de resposta del president de la Generalitat, Jordi Pujol; dels secretaris generals del PSUC, Antoni Gutiérrez, i d'ERC, Heribert Barrera; del director general d'Indústries Siderometalúrgicas; de la presidència del Govern espanyol; del secretari general de la UGT, Nicolás Redondo, i de la Casa Reial.

l'abandonament definitiu de la planta dels Hostalets per part de l'empresa en una reunió de la Junta General d'Accionistes celebrada el 25 de juny de 1992. Per unanimitat s'acordà traslladar el domicili social de Forjas Pierola SL del carrer Eladi Conde s. n. dels Hostalets de Pierola al carrer Pintor Fortuny, 17, de Rubí.⁵⁷

Amb la crisi industrial del principi dels anys vuitanta es pot donar per acabat el període d'uns vint-i-cinc anys durant el qual la indústria s'havia convertit en un element absolutament central en la vida social i econòmica d'aquest poble tradicionalment orientat cap a l'agricultura vitícola. No volem dir amb això que la indústria desaparegués per sempre més de la població i encara menys que hi continuessin havent vilatans i vilatanes que trobessin en les activitats relacionades amb la indústria manufacturera el seu mitjà de subsistència, ben sovint havent-se de traslladar a alguna altra població més o menys propera. En aquest ordre de coses, cal dir que la reindustrialització del poble va aparèixer ben aviat com una de les preocupacions importants dels dirigents locals. En les eleccions municipals de 1987, moment en què segurament s'havia tocat fons pel que fa a la crisi industrial, diverses de les candidatures que hi concorregueren es comprometien en el seu programa a impulsar la reindustrialització del poble. Potser la més contundent era la de l'Agrupació d'Electors, que prometia «contactar amb empreses, oferint-les-hi condicions avantatjoses, per venir a instal·lar-se a les rodalies d'Els Hostalets, en un intent de promoure la creació de llocs de treball i pal·liar així la taxa d'atur i evitar l'èxode diari de més de cinquanta "currantes"». ⁵⁸ Val a dir que va ser la coalició governant a partir d'aquelles eleccions de 1987, integrada pel PSC i l'esmentada Agrupació d'Electors, la que, un parell d'anys després, va impulsar la redacció d'un pla parcial que havia de dotar el poble d'un polígon industrial a l'indret conegut com a camp de la Serra, a l'extrem sud-oriental del nucli urbà.⁵⁹

Ara bé, la superació definitiva de la crisi i la progressiva reducció de l'elevada desocupació no va venir d'aquests esforços, sinó que va ser possible per una creixent terciarització de l'activitat en què estaven ocupats els hostaletencs, tal com posen de manifest les dades del quadre 4.

57. *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1992.

58. Programa electoral de l'Agrupació d'Electors dels Hostalets de Pierola, juny del 1987. Col·lecció particular dels autors.

59. El 30 de maig de 1989, el plenari de l'Ajuntament aprovà la modificació de les Normes Subsidiàries de Planejament per tal de fer possible la posterior aprovació (24 de novembre de 1989) del corresponent Pla parcial d'ordenament industrial del sector Camp de la Serra dels Hostalets de Pierola. AMHP, Pla parcial polígon industrial «Camp de la Serra», reg. 1703.

Quadre 4. Població ocupada per sectors d'activitat al municipi de Pierola

A) Nombre de treballadors			
	1975	1991	Variació 1975-1991
Sector primari	98	43	-55
Sector secundari	202	147*	-55
Sector terciari	70	130	60
Població ocupada total	370	320	-50
B) % sobre el total d'ocupats			
	1975	1991	Variació 1975-1991
Sector primari	26,5	13,4	-13,1
Sector secundari	54,6	45,9	-8,7
Sector terciari	18,9	40,6	21,7
Població activa total	100,0	100,0	
C) Variacions (1975 = 100)			
	1975	1991	Variació 1975-1991
Sector primari	100,0	43,9	-56,1
Sector secundari	100,0	72,8	-27,2
Sector terciari	100,0	185,7	85,7
Població activa total	100,0	86,5	-13,5

*D'aquests 147 ocupats, 108 corresponen a «Indústria i energia» i 39 a «Construcció».

Fonts: 1975, J. ARCARONS *et al.*: *Anoia*, Barcelona, Rosa Sensat, 1983, p. 65; 1991, *Cens de població 1991*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1992-1995 (vol. 5, *Relació de la població amb l'activitat econòmica. Dades comarcals i municipals*).

Els canvis que es perceben pel que fa a l'activitat econòmica de la població activa hostaletenca entre 1975 i 1991 mostren, per tant, en primer lloc, la continuïtat del retrocés de l'ocupació en l'agricultura, que ja venia d'abans; en segon lloc, una caiguda també força significativa del sector secundari (que engloba indústria i construcció), i en tercer lloc, finalment, l'avenç de la terciarització. Als Hostalets, com arreu del país, les ocupacions relacionades amb els serveis i molt especialment els progressos en la contractació pública havien de convertir-se en l'autèntica porta de sortida del període crític viscut a principi de la dècada de 1980.⁶⁰ Seria finalment

60. Per a una interpretació de la resolució de la crisi a nivell general, vegeu J. CATALAN: «La depressió del darrer franquisme...», *op. cit.*, p. 391-397.

per aquest costat que es podria començar a reduir una taxa de desocupació que havia assolit nivells mai coneguts en els moments més crítics i que encara el 1991 se situava en el 18,9 % de la població activa, amb un total de setanta-cinc persones que constaven com a desocupades en el cens de població.⁶¹

5. INDUSTRIALITZACIÓ I CANVI ESTRUCTURAL

Abans de cloure aquest treball voldríem explorar una darrera qüestió: la de la relació que va poder existir entre el retrocés de l'activitat vitivinícola que es va produir d'una manera molt clara en les dècades posteriors al 1950 i la sobtada industrialització experimentada simultàniament pels Hostalets de Pierola. La pregunta que ens plantejem es pot formular en dues direccions: la primera aniria en el sentit de si va incidir negativament sobre el desenvolupament de l'activitat vitícola la creixent presència industrial al poble dels Hostalets de Pierola a partir de finals dels anys cinquanta, o bé, en un sentit oposat, també ens podríem formular l'interrogant de si van ser la decadència i la crisi de la vitivinicultura les que van alliberar uns recursos laborals que van fer possible que arrelés la indústria manufacturera en una població que s'havia mantingut al marge del corrent industrialitzador seguit fins aleshores tant pel conjunt del país com d'una part significativa de la pròpia comarca. En realitat, es tracta de dues preguntes entrelligades que només es poden contestar a la vegada i conjuntament.

Pel que fa a l'evolució de la viticultura als Hostalets al llarg del segle xx, les dades que hem mostrat al quadre 2 resulten ben explícites. La superfície vitícola que el 1925 es podia estimar en unes 762 ha es va reduir lleugerament (un 12,6 %) fins a finals de la dècada posterior a la Guerra Civil (1948). Una nova reducció es registrà al principi dels anys cinquanta (646 ha, el 1956) i, com en el període anterior, es va produir en paral·lel a un increment significatiu de les terres dedicades al conreu de cereals (entre 1927 i 1956) que van multiplicar per més de 4,5 la seva extensió al llarg d'aquests anys. No cal dir que ben possiblement la conjuntura econòmica

61. Segons la publicació oficial d'aquestes dades feta per l'Institut d'Estadística de Catalunya en la publicació citada al peu del quadre 3. Cal dir que, aquestes 75 persones, caldria sumar-les als 320 actius que figuren al quadre, de manera que la població activa total, ocupada i desocupada sumaria 395. Això faria 25 actius més que el 1975, data per a la qual la nostra font no dóna la xifra de desocupats, molt possiblement perquè no van ser comptabilitzats en tractar-se d'un moment de plena ocupació.

derivada de la Guerra Civil, primer, i de l'autarquia franquista, després, va contribuir a impulsar aquest canvi d'orientació productiva en el si mateix del sector agrari.

El retrocés realment important de la superfície plantada de vinya va tenir lloc entre el 1956 i el 1982: les 646 ha de la primera d'aquestes dates van quedar reduïdes a 350 a la segona. És una pèrdua de més del 50 % si prenem com a punt de referència aquelles 762 ha de 1925. Les vinyes s'anaren abandonant progressivament just en els anys en què la indústria guanyava pes dins l'economia local, com hem tingut ocasió de constatar al llarg d'aquest treball. Ara bé, què és el que portava els pagesos viticultors hostaletencs a abandonar les vinyes?

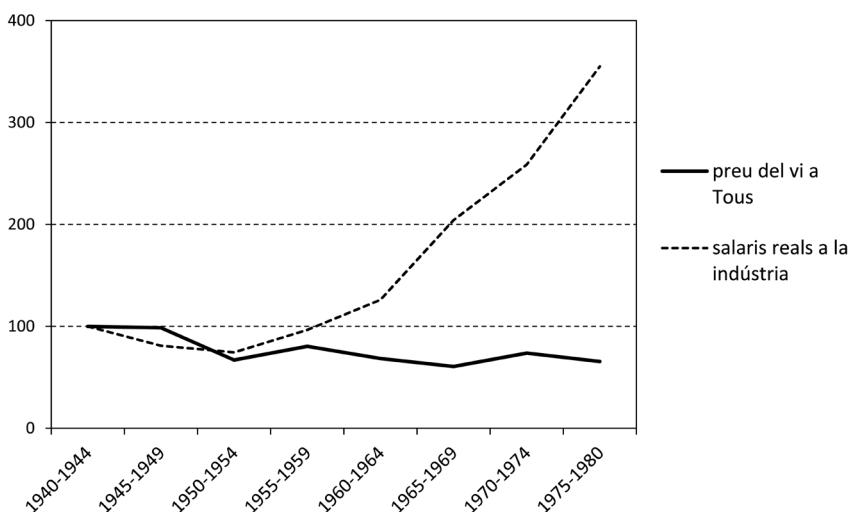
Quadre 5. Evolució dels preus del vi i dels salaris que es pagaven a la indústria, 1940-1980. Mitjanes quinquennals

	Preu del vi a Tous Pta/grau-hl	Preu del vi a Tous 1940-1944 = 100	Índex dels salaris industrials 1940-1944 = 100	IPC 1940-1944 = 100	Preu del vi a Tous en termes reals 1940-1944 = 100	Índex dels salaris industrials en termes reals 1940-1944 = 100
1940-1944	11,67	100	100	100	100	100
1945-1949	19,94	171	127	172	99	81
1950-1954	19,88	170	168	245	67	74
1955-1959	31,10	266	280	314	80	97
1960-1964	34,95	299	498	418	68	126
1965-1969	44,80	384	1.145	604	61	204
1970-1974	75,46	647	2.049	848	74	259
1975-1980	118,67	1.017	4.943	1.489	66	355

Font: Per al preu del vi a Tous, vegeu D. VIADIU PONS: «Del sindicat de vinyaters a la cooperativa agropecuària», a *Tous, mil anys d'història*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, p. 261-264; l'índex dels salaris industrials s'ha obtingut a partir de les columnes 4334 i 4345 d'A. CARRERAS i X. TAFUNELL: *Estadísticas Históricas de España*, vol. III, Madrid, Fundación BBVA, 2005, p. 1224-1226; l'IPC, de la taula 16.20 d'A. CARRERAS i X. TAFUNELL: *Estadísticas Históricas...*, op. cit., p. 1292.

Per mirar de trobar resposta a aquesta pregunta, podem acudir a les dades recollides al quadre 5, a partir de les quals hem traçat el gràfic 3. Segons aquestes xifres, sembla clar que el primer factor a prendre en consideració a l'hora d'explicar el retrocés de la vitivinicultura és el de l'evolució clarament a la baixa del preu del vi en termes reals (és a dir, descomptant de l'evolució dels preus del vi l'efecte de la pujada general de preus). Si pre-

Gràfic 3. Preus del vi i salaris a la indústria en termes reals.
Mitjanes quinquennals de l'índex 1940-1944 = 100

Font: Dades del quadre 5.

nem com a referència el preu a què venia el vi el Sindicat de Vinyaters de Tous —no disposem d'una informació més propera als Hostalets que la d'aquesta població situada a la mateixa comarca de l'Anoia—, és ben clar que, si bé durant els anys quaranta els preus no van retrocedir en termes reals (és a dir, descomptant l'efecte del creixement del cost de la vida), a partir de la dècada següent s'inicia una davallada esglaonada que cap a finals de la dècada de 1970 va acabar situant el preu del vi, en termes reals, un terç per sota del nivell de partida. Aquesta trajectòria per força havia de situar en una posició molt difícil de sostenir unes explotacions pageses molt orientades cap al monocultiu vitícola, com era el cas de les dels Hostalets de Pierola. En aquest sentit, l'important descens del nombre d'aquestes explotacions que registren els censos agraris entre 1962 i 1982 resulta del tot significatiu respecte de fins a quin punt van veure compromès el seu esdevenidor per una davallada tan substancial dels preus del vi. Si el 1962, al terme de Pierola figuren inscrites 219 explotacions, al cap de vint anys el cens agrari només en registra 83. N'havien desaparegut 136, un 62 %.⁶² Només van sobreviure aquelles explotacions capaces d'afrontar una reestructuració prou profunda per a aconseguir una reducció substancial dels

62. J. SOLÉ VILANOVA: *Visió econòmica...*, op. cit., p. 143.

costos i uns augments de productivitat prou importants per a compensar la forta davallada dels preus.

Davant d'aquesta dinàmica tan negativa del sector vitivinícola, la indústria obria unes expectatives salarials que podien actuar sobre les economies pageses en sentits diferents, com tot seguit intentarem mostrar. Pel que fa a aquestes expectatives salarials, al quadre 5 hem recollit un índex del salari pagats a la indústria en termes reals (descomptant l'efecte dels increments del cost de la vida, com hem fet abans amb els preus del vi). Aquesta corba salarial, si bé mostra una evolució força negativa durant els anys quaranta i primers cinquanta, a partir dels anys centrals d'aquella dècada veiem que ràpidament recupera el terreny perdut per iniciar una escalada absolutament espectacular durant els anys seixanta (vegeu-ho al gràfic 3). La instal·lació de diverses empreses industrials al poble, a partir de finals dels cinquanta, obria les portes a uns viticultors desencantats per l'atonía dels preus del vi a poder accedir a un mercat laboral industrial amb uns salaris en franca expansió.

No voldríem, però, conformar-nos amb una explicació simplista del procés que s'intueix de transvasament d'actius agraris cap a la indústria que s'hauria produït des de finals de la dècada de 1950 i, sobretot, durant els anys seixanta. Gràcies a la informació molt detallada que ens ofereix el padró d'habitants de 1970 sobre l'ocupació de cada un dels habitants (fins al punt que en aquesta documentació s'arriba a precisar el nom de l'empresa per a la qual treballa cada un dels actius i el tipus de feina que hi fa), que oferim resumida al quadre 6, ens podem permetre apuntar encara algun element interpretatiu més.

Quadre 6. Població per edat i sexe ocupada a la indústria manufacturera als Hostalets de Pierola segons el padró de 1970

Grups d'edat	Nombre			%		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Menys de 25 anys	14	34	48	29,2	70,8	100
De 25 a 35	11	11	22	50,0	50,0	100
De 35 a 45	9	17	26	34,6	65,4	100
De 45 a 55	8	19	27	29,6	70,4	100
Més de 55	7	6	13	53,8	46,2	100
TOTAL	48	87	135	36,0	64,0	100

Font: AMHP, Padró municipal 1970, sense registre.

En aquest padró de 1970 hem pogut comptabilitzar 135 treballadors ocupats en la indústria manufacturera, quasi dues terceres parts dels quals són dones i només un de cada tres, homes. Per tant, som davant d'un clar predomini de la mà d'obra femenina, que es manté en totes les franges d'edat excepte en dues: la dels treballadors majors de 55 anys i la de la franja entre 25 i 35 anys (en la qual s'assoleix l'equilibri entre homes i dones). Si per a la franja d'edat de persones majors de 55 anys és difícil d'explicar per què es trenca el predomini de les dones, en la franja de 25 a 35 anys sembla molt plausible la hipòtesi que explicaria el menor pes en termes relatius de la mà d'obra femenina per tractar-se d'aquella franja d'edat en què les dones es veien obligades a abandonar el treball a la fàbrica per tenir fills i dedicar-se a tenir-ne cura.

Tot plegat, ens porta a plantejar la hipòtesi —que haurà de ser validada per nova recerca en el futur— que molt possiblement aquelles petites explotacions familiars pageses a les quals se'ls multiplicaven els problemes a causa de l'adversa conjuntura dels preus del vi haurien trobat en la col·locació dels seus efectius femenins a la indústria una fórmula per a garantir, ni que fos momentàniament, la seva supervivència. D'aquesta manera, el desenvolupament assolit per l'activitat industrial als Hostalets no tan sols hauria estat una sortida (atractiva, sens dubte) per als pagesos que optaven per un canvi d'activitat, sinó també un expedient de crisi d'aquestes famílies pageses abans de fer aquest pas definitiu i radical d'abandonar l'activitat agrària. L'acceleració del canvi estructural, amb una forta caiguda del pes de l'ocupació agrària durant la crisi industrial de finals dels anys setanta i primers vuitanta, també donaria sentit a aquesta hipòtesi.

6. CONCLUSIONS

Des de finals del segle XVIII i durant el XIX, el nostre país va experimentar un reeixit procés d'industrialització fins a convertir-se en una de les poques regions del sud d'Europa amb una orientació molt forta cap a la indústria en la seva activitat econòmica. La indústria s'ha convertit, en conseqüència, en un dels trets identitaris de Catalunya. L'Anoia fou una comarca que va participar en aquest procés i, tot i que a mitjan segle XIX s'obrí un llarg parèntesi de quasi mig segle en què l'aïllament ferroviari de la capital va provocar-ne una aturada, al principi del segle XX l'activitat industrial va tornar a reprendre amb força fins a convertir de nou la comarca igualadina en un dels referents industrials del Principat.

El poble dels Hostalets, situat a l'extrem sud-oriental de l'Anoia i en

contacte amb el Penedès, va restar completament al marge d'aquests processos fins al punt que, d'activitat industrial pròpiament dita, no n'aparegué fins a la dècada de 1920, fruit de la instal·lació d'una fàbrica de teixits de cotó i d'una altra de gènere de punt. No fou fins a finals dels anys cinquanta i, sobretot, entrada ja la dècada de 1960, coincidint amb el tomb que féu l'economia del país fruit de la implementació del pla d'estabilització de 1959, que es començaren a multiplicar les iniciatives empresarials en el camp de la indústria manufacturera. Durant els anys seixanta i setanta va créixer el nombre d'empreses manufactureres, s'eixamplà el ventall dels rams d'activitat a què pertanyien i a la vegada cada cop es tractava d'iniciatives de més entitat i dimensió.

Si durant els segles XVIII, XIX i bona part del XX la principal activitat econòmica de la població havia estat l'agricultura dedicada a la producció vitícola, a partir de finals dels anys cinquanta d'aquest darrer segle la indústria anava guanyant ràpidament terreny. Ho feia en el precís moment en què la tendència a la baixa dels preus del vi al mercat estava posant contra les cordes unes explotacions familiars pageses que havien de viure de la comercialització del vi que collien i elaboraven. En aquest context, la indústria es va convertir en una de les taules de salvació (molt possiblement una altra va ser el desenvolupament del sector de la construcció) dels habitants dels Hostalets, que van trobar en els sous que podien guanyar treballant a les fàbriques una manera de complementar els ingressos que obtenien de l'activitat agrària (la major part de la mà d'obra industrial era femenina) o directament una manera de guanyar-se la vida alternativa a l'agricultura que, si no hagués existit al poble, molt possiblement hauria abocat moltes famílies a l'emigració.

Però si l'arrencada industrial va ser a la vegada tardana, sobtada i molt ràpida, també s'ha d'afegir que va ser força breu. Els efectes de la crisi industrial de finals dels anys setanta i principis dels vuitanta no sols van estroncar aquesta trajectòria, sinó que van fer desaparèixer bona part del teixit empresarial que havia impulsat aquest procés. La superació de la crisi a partir de la terciarització de l'activitat va acabar convertint la indústria manufacturera en un sector residual dins de l'economia local.

Annex. Llista d'empreses incloses a la matrícula industrial dels Hostalets de Pierola de 1925 a 1978.*
Tals quinennals

Any	Contribuent	Activitat	Adreça	Import (PTA)	Notes
1925	Santamaria Quer, Ramon	Fàbrica de teixits de cotó	Prat de la Riba, 34	473,36	
	Flo Segura, Claudio	Fàbrica de gèneres de punt	Sant-Antoni, 25	97,21	
1930	Santamaria Quer, Ramon	18 telers mecànics que no són jacquard + 6 telers rectilinis (4 de 241 cm i 2 de 107 cm)	Prat de la Riba, 34	1.746,36	
	Flo Segura, Claudio	4 telers rectilinis de 24 cm; 2 telers rectilinis de 107 cm	Sant-Antoni, 25	173,89	
1935	Palomas Grifell, Marcelino	Per 6 telers mecànics teixits de cotó sense jacquard	Prat de la Riba, 34	1.269,00	
	Iglesias Enrique SA	Per 10 telers mecànics sense jacquard	No consta	793,00	El 1932 apareix Josep Rogert Salavert en el mateix local de Marcel·lí Palomas, amb dos telers. Sembla que es tracta d'una divisió de l'empresa primigènia de Palomas, que després es transforma en aquesta societat anònima
1940	Flo Segura, Claudio	4 telers rectilinis de 24 cm; 2 telers rectilinis de 107 cm	No consta	198,98	
	Palomas Grifell, Marcelino	16 telers mecànics per a teixits de cotó de diverses amplades sense jacquard		1.268,80	
1945	Carbonell, Llorach y Flo	6 telers rectilinis de diverses amplades		198,98	
	Palomas Grifell, Marcelino	Fàbrica de teixits de cotó, 8 CV	M. Lladós, 46	2.318,40	
1950	Carbonell, Llorach y Flo	Fàbrica de gènere de punt	Calvo Sotelo, 21	2.456,40	
	Palomas Grifell, Marcelino	Fàbrica de teixits de cotó	M. Lladós, s. n.	2.903,04	
1955	Flo Segura, Claudio	Fàbrica de gènere de punt	Calvo Sotelo, 21	3.075,84	
	Palomas Grifell, Marcelino	Fàbrica de teixits de cotó, 10 CV	M. Lladós, s. n.	5.558,88	
1955	Flo Segura, Claudio	Fàbrica de gènere de punt, 3 CV	Calvo Sotelo, 21	4.755,92	
	Montserrat Pujol, Ramon	Fàbrica de gènere de punt, 1/4 CV	Calvo Sotelo, 9	396,32	Paga contribució industrial per primera vegada el 1953

1960	Cucurella Parcerisas, Enrique	Fàbrica de teixits de cotó, 2 CV	General Mola, 4	1.111,77	Paga contribució industrial per primera vegada el 1958
	Isart Isart, José - Textil Isagar	Fàbrica de teixits de cotó, 1 CV	José Antonio, 52	555,89	Paga contribució industrial per primera vegada el 1956
	Textil Pierola SA	Fàbrica de teixits de cotó, 10 CV	M. Lladós, sn	5.558,87	Antiga Marcelino Palomas Grifell, que canvia de nom el 1959
	Montserrat Pujol, Ramón	Fàbrica de gènere de punt, 1/4 CV	Calvo Sotelo, 9	396,33	
	Mauri Pons, José	Taller de confecció, 1 CV	M. Lladós, 34	2.251,00	Paga contribució industrial per primera vegada el 1958
1965	Sorolla Subirana, Pedro	Fàbrica de teules i totxos formiguer, 15 m ³	Afores	219,61	Paga contribució industrial per primera vegada el 1960
	Cucurella Parcerisas, Enrique	Fàbrica de teixits de cotó, 4 CV	General Mola, 4	1.246,25	
	Hijo de M. Palomas y Cia.	Fàbrica de teixits de cotó, 18 CV	M. Lladós, s. n.	5.608,15	Empreses sorgides de la divisió de Textil Pierola SA arran de la construcció d'una nova planta.
	Textil Pierola SA	Fàbrica de teixits de cotó, 19 CV	M. Lladós, s. n.	11.839,43	Apareixen per primer cop en la matrícula industrial el 1963.
	Textil Isagar SL	Fàbrica de teixits de cotó, 10 CV	José Antonio, 52	3.115,64	
	Fabrés Validosera, Daniel	Fàbrica de gènere de punt, 2 CV	José Antonio, 23	1.728,05	Paga contribució industrial per primera vegada el 1962
	Montserrat Pujol, Ramón	Fàbrica de gènere de punt, 2 CV	Calvo Sotelo, 9	1.728,05	
	Pujol Casals, Silverio	Fàbrica de gènere de punt, 1 CV	Caudillo, 1	1.728,05	Paga contribució industrial per primera vegada el 1964
	Salvo Gimbernat, Natividad	Fàbrica de gènere de punt, 1,4 CV	José Antonio, 53	1.210,92	Paga contribució industrial per primera vegada el 1962
	Validosera Casanovas, Jaime	Fàbrica de gènere de punt, 0,58	Calvo Sotelo, 13	501,07	Paga contribució industrial per primera vegada el 1962
Sorolla Subirana, Pedro	Fàbrica de teules i totxos formiguer, 50 m ³	Afores	244,11		

	Núñez Sánchez, Juan	Fàbrica de teules i toixos, for interior 20 m ³	Els Hostalets	160,60	Paga contribució industrial per primera vegada el 1965
	Rius Garbí, Juan	Indústria metal·lúrgica, premsa de cargols, 2 màquines de roscar	E. Conde, s. n.	1.220,56	Paga contribució industrial per primera vegada el 1965
1965	Cucurell Font, Miquel	Taller de confecció, 1 CV	I. Vallés, 8	1.259,10	Paga contribució industrial per primera vegada el 1962
	Mauri Pons, José	Taller de confecció, 2 CV	M. Lladós, 24	3.147,76	
	Tel·l'Ariño, Melchora	Taller de confecció, 0,50 CV	I. Vallés, 18	629,55	Paga contribució industrial per primera vegada 1962
	Cucurella Parcerisas, Enrique	Fàbrica de teixits de cotó, 4 CV	General Mola, 4	1.246,00	
	Hijo de M. Palomas y Cia.	Fàbrica de teixits de cotó, 18 CV	M. Lladós, s. n.	5.608,00	
	Textil Isagar SL	Fàbrica de teixits de cotó, 10 CV	José Antonio, 52	3.116,00	
	Hijo de M. Palomas SA	Fàbrica de teixits de cotó, 19 CV	M. Lladós, s. n.	3.116,00	
	Fabrés Valldosera, Daniel	Fàbrica de gènere de punt, 2 CV	José Antonio, 23	1.730,00	
	Montserrat Pujol, Ramón	Fàbrica de gènere de punt, 2 CV	Calvo Sotelo, 9	1.728,00	
	Salvo Gimbernat, Natividad	Fàbrica de gènere de punt, 1,4 CV	José Antonio, 53	1.210,00	
	Valldosera Casanovas, Jaime	Fàbrica de gènere de punt, 0,58 CV	Calvo Sotelo, 13	502,00	
	Cucurell Font, Miquel	Taller de confecció, 1 CV	I. Vallés, 8	1.260,00	
	Fernandez Corcobado, Juan	Serrat de fusta	Calvo Sotelo, 7	1.446,00	Paga contribució industrial per primera vegada el 1969
	Torres Solias, Antonio	Recobrimient electrolític	José Antonio, 38	2.810,00	Paga contribució industrial per primera vegada aquest any
	Forjas de Pierola SA	Taller d'ajustatge	E. Conde, s. n.	7.452,00	Anteriorment s'anomenava Juan Rius Garbí
1970					

1975	Cucarella Parcerisas, Enrique	Teixit mecànic de cotó	General Mola, 4	1.869,00	
	Hijo de M. Palomas y Cia.	Teixit mecànic de cotó	M. Lladós, s. n.	62.624,00	
	Fabrás Valldosera, Daniel	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	José Antonio, 23	2.594,00	
	Montserrat Pujol, Ramón	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	Calvo Sotelo, 9	2.592,00	
	Salvo Gimbernat, Natividad	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	José Antonio, 53	1.816,00	
	Forjas de Pierola, SA	Taller d'ajustatge	E. Conde, sn	11.178,00	
	Torres Solias, Antonio	Recobrimient electrolític	José Antonio, 38	4.216,00	
	FENHER, SA	Fàbrica de petit material elèctric	Caseta de l'Hort, s. n.	56.987,00	
	Cucarella Parcerisas, Enrique	Teixit mecànic de cotó	General Mola, 4	2.444,00	
	Hijo de M. Palomas y Cia.	Teixit mecànic de cotó	M. Lladós, 13	81.888,00	
1978*	Montserrat Pujol, Ramón	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	Calvo Sotelo, 9	5.084,00	
	Puntserrat, SA	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	José Antonio, 23	3.390,00	Canvia de nom: apareixia com a Daniel Fabrás Valldosera
	Salvo Gimbernat, Natividad	Fàbrica de gènere de punt agulla creu	José Antonio, 53	2.375,00	
	Cerámica industrial de Pierola	Fàbrica de totxo forn	Afores	56.108,00	
	Forjas de Pierola, SA	Taller d'ajustatge	E. Conde, s. n.	14.616,00	
	Torres Solias, Antonio	Recobrimient electrolític	José Antonio, 38	5.513,00	
	FENHER, SA	Fàbrica de petit material elèctric	Caseta de l'Hort, 38	74.561,00	

* El 1978 és el darrer any per al qual s'ha pogut localitzar la matrícula industrial a l'AMHP.

Font: AMHP, reg. 59 i 60.